

Gdje ću JA biti 2015?

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

PRSP, EVROPA I DALJE PERSPEKTIVE

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Publikaciju je pripremio tim UNDP-a u Bosni i Hercegovini: Richard Marshall, viši ekonomiski savjetnik, Moises Venancio, zamjenik Rezidentnog predstavnika UNDP-a i Armin Sirćo, viši rukovodilac programa.

Autori posebno zahvaljuju g. Dženanu Kapetanoviću na dragocjenoj pomoći.

Predgovor

Zadovoljstvo mi je predstaviti ovaj Kratki osvrt na status Milenijumskih razvojnih ciljeva (MRC) u Bosni i Hercegovini. Ovaj dokument u prvom redu još jednom naglašava spremnost UN agencija da ispune preuzete obaveze u cilju dostizanja MRC i praćenja postignutih rezultata na tom putu.

Ovaj dokument je u biti sofisticirani nastavak posla započetog prošlogodišnjim Izvještajem o humanom razvoju u kojem su globalni ciljevi prilagođeni domaćem, BiH kontekstu. Rezultat je funkcionalni okvir za praćenje napretka u dostizanju MRC-a i predstavlja osnovu za buduće UNDP-ove periodične izvještaje o tom napretku. Provjerili smo sve ciljeve i indikatore i uveli neke značajne inovacije. Naš glavni cilj je da učinimo okvir praktičnim i korisnim pri donošenju političkih odluka, budući da građani BiH treba da znaju, ne samo gdje žele biti 2015, nego i kako da to postignu.

Pored toga, pokušali smo uskladiti MRC okvir sa socijalnim programima Evropske unije. Ovo je inovativan i pažnje vrijedan pristup i prema mojim saznanjima, prvi praktičan primjer takve vrste. Vjerujem da je ovo narocito važno, budući da na BiH putu ka Evropi stoji mnogo više od niza tehničkih i pravnih procesa. U osnovi proces pridruživanja BiH u punopravno članstvo Evropske unije je vezan za pitanja obnove i ujedinjenja.

Milenijumski razvojni ciljevi mogu značajno doprinijeti ovom procesu budući da su u njima sadržani i socijalni i ekonomski aspekti, te da predstavljaju platformu prihvatljuvu svima u Bosni i Hercegovini. Stoga su u ovom Kratkom osvrtu ciljevi i indikatori svjesno postavljeni na način da vode dostizanju evropskih standarda u domenu prava i životnih uslova.

MRC odražavaju suštinu svega onoga što mi u Ujedinjenim narodima radimo, te sam ja stoga iznimno zainteresiran da održimo ovaj pozitivan trend koji smo u BiH postigli što se tiče uključivanja ciljeva u BiH politike i strategije. Mi ćemo nastaviti da radimo sa našim partnerima u vladama, organizacijama civilnog društva i međunarodnoj zajednici kako bismo u potpunosti iskoristili potencijale ove zemlje i njenih talentiranih ljudi.

Jens Toyberg - Frandzen

Rezidentni predstavnik
Razvojni program Ujedinjenih naroda (UNDP)
U Bosni I Hercegovini

Uvod

Bosna i Hercegovina (BiH) nalazi se na prekretnici: osam godina nakon Daytonskog mirovnog sporazuma, zemlja je pred izborom između dalje zavisnosti od pomoći s jedne, i istinske samoodgovornosti za proces razvoja s druge strane. Kao što to jasno pokazuju podaci iz UNDP-ovog Projekta za koordinaciju razvojnih resursa, međunarodna pomoć će u narednim godinama značajno opadati, s najvišeg nivoa koji je iznosio 750 miliona američkih dolara na oko 200 miliona američkih dolara godišnje u naredne dvije do tri godine.¹ BiH stoga mora mobilizirati sve resurse koje ima na raspolaganju - fizičke, društvene i ljudske potencijale - da bi ostvarila pravičan ekonomski razvoj i djelotvornu reformu uprave.

Članstvo u Evropskoj uniji istovremeno je i od centralnog značaja za postizanje ovih ciljeva i cilj za sebe. Proces pristupanja Evropskoj uniji pruža kako priliku tako i način na koji građani BiH mogu doći u poziciju da za sebe osiguraju isti ekonomski prosperitet i socijalna prava u kojima uživaju i ostali Evropljani.

Osam Milenijumskih razvojnih ciljeva (vidi tekst u okviru), koji su proizšli iz Milenijumske deklaracije Ujedinjenih nacija, a koju su sve zemlje članice potpisale 2001. godine, može pomoći u postizanju ovih ciljeva na taj način što će pružiti snažan okvir za definiranje dugoročnih strateških prioriteta BiH i za mjerjenje i ocjenjivanje postignutog napretka.

Zadatku prilagođavanja ovih ciljeva bh kontekstu prišlo se kroz Nacionalni izvještaj o humanom razvoju za 2003. - Izvještaj o MRC, koji se u daljem tekstu naziva Nacionalnim izvještajem o humanom razvoju/ MRC. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) se, zajedno s ostalim UN-ovim agencijama u BiH, kroz sve svoje programske aktivnosti obavezao na pružanje podrške u ostvarivanju ovih ciljeva.

Globalni milenijumski razvojni ciljevi

(MRC):

- I. Iskorjenjivanje krajnjeg siromaštva i gladi
- II. Dostizanje sveobuhvatnosti osnovnog obrazovanja
- III. Unaprjeđenje jednakosti polova i snaženje žena
- IV. Smanjenje smrtnosti djece
- V. Unaprjeđenje zdravog materinstva
- VI. Suzbijanje HIV-a/SIDE, malarije i drugih bolesti
- VII. Osiguranje održivosti okoliša
- VIII. Uspostavljanje globalnog partnerstva za razvoj

¹ UNDP, Vlade RS i FBiH, International Assistance to BiH, 1996-2002: A tentative Analysis - who is doing what, where? (Međunarodna pomoć za BiH 1996-2002., Pokušaj analize: ko radi šta i gdje?) (2003.)

Ovim izvještajem se kroz konciran pregled MRC nastoji promovirati šire razumijevanje primjene ovih ciljeva u bh kontekstu, te izložiti funkcionalan mehanizam monitoringa i evaluacije uz pomoć kojeg se njihovo ostvarivanje može pratiti kroz vrijeme.

Ovu priliku smo iskoristili i da ažuriramo indikatore i podatke date u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC, izložimo neke od opcija u smislu mjera politike i neke od prisutnih izazova, te MRC eksplicitno dovedemo u vezu s evropskim integracijama. U ovom izvještaju ne ispituje se samo gdje je BiH sada i u kojem pravcu treba da ide, nego i na koji način vlada, civilno društvo i građani mogu doprinijeti procesu ostvarivanja MRC. Stoga se u ovom dokumentu morala uspostaviti direktna veza između mjera politike i mjerila usvojenih u nedavno objavljenoj Razvojnoj strategiji BiH (Strateški dokument o smanjenju siromaštva ili 'PRSP') i Okvira Evropske unije za socijalnu inkluziju, datog u sklopu takozvanih 'indikatora iz Laekena'.

Izvještaj se sastoji od tri dijela. Počinje vrlo kratkim pregledom konteksta i nekim objašnjenjima vezanim za tehnička pitanja. U drugom, glavnom dijelu, izvještaj govori o svakom cilju pojedinačno kroz analizu sadašnjeg stanja i detaljno predstavljanje zadataka i indikatora uz pomoć kojih se može mjeriti napredak. Izvještaj se završava razmatranjem ključnih izazova i pitanja čijem rješavanju treba pristupiti ukoliko BiH želi ostvariti MRC.

PRVI DIO:

ISTORIJAT

I KLJUČNA PITANJA

PRVI DIO: ISTORIJAT I KLJUČNA PITANJA

Svrha Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC, čiju je izradu sponzorirao UNDP a koji je objavljen u junu 2003. godine, bila je utvrđivanje relevantnog i realnog seta MRC za BiH. To je podrazumijevalo kako odraz lokalnih potreba i prioriteta tako i njihovo uklapanje u globalno definirani okvir. Ovaj ne tako lak zadatak zahtijevao je donošenje niza teških odluka. U cjelini gledano, autori izvještaja zadržali su globalne ciljeve, i tamo gdje je to bilo potrebno istakli specifičnosti bh konteksta i potrebu da se izoštri prilično uopštena priroda MRC. Osim toga, uzeli su u obzir tendenciju da zvanični statistički podaci ponekad pružaju previše optimističnu sliku o zemlji, ili sliku koja navodi na pogrešne zaključke.

Ovo se možda može najbolje ilustrirati podacima o obrazovanju gdje se čini da je učinak jednako dobar kao u bilo kojoj naprednoj ekonomiji. To u izvjesnoj mjeri, ipak, predstavlja nasljeđe starog socijalističkog sistema i poziciju koja se ne može uzeti zdravzo za gotovo. Sličan primjer može se naći u zdravstvenom sektoru, gdje zemlja još uvijek ima prilično dobar učinak u pogledu incidence HIV-a/SIDE, što je takođe standard na koji se ne možemo

nekritički osloniti. Ovim se ne žele poreći ta dostignuća, nego prije istaći potreba da se osigura da ona i ostanu na tom nivou.

Na utvrđivanju MRC za nivo zemlje radilo se zajedno s kolegama iz vlada u BiH, pri čemu su te aktivnosti bile popraćene stalnim konsultacijama s partnerima iz civilnog društva. Primjereno je to što je ovaj pristup u skladu sa 'zaštitnim znacima' dobre uprave: transparentnošću, odgovornošću, inkluzivnošću i odgovaranjem na potrebe, pošto je osiguranje poboljšanja u kvalitetu uprave u centru budućeg razvoja BiH. Kao rezultat obavljenih konsultacija iskrystalisale su se tri prioritetne oblasti: smanjenje siromaštva, pravičnost između muškaraca i žena, te potreba za nastavkom konstruktivne saradnje s međunarodnim partnerima.

Prioritetni MRC za BiH:

Tri cilja su od naročitog značaja za BiH:

- Cilj I: Smanjenje siromaštva
- Cilj III: Osiguranje jednakosti polova i snaženje žena
- Cilj VIII: Uspostavljanje međunarodnog partnerstva za razvoj

Cjelovit tekst Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC u kojem se detaljno izlažu prvobitni MRC za BiH može se dobiti u UNDP-u ili preko slijedećeg linka, http://www.undp.ba/publications/engleseka_final.pdf

U ovom izvještaju polazi se od onog što je urađeno u gore navedenoj publikaciji ali se dodaju i dva nova elementa. Prvo, u izvještaju se uspostavljaju konkretnе veze s planom u sferi mjera politike, i to naročito s PRSP-om i procesom evropskih integracija. Drugo, jača se kvalitet okvira za monitoring i odabranih indikatora.

Veze s Razvojnom strategijom BiH (PRSP)

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC predložene su promjene u sferi mjera politike u cilju ostvarivanja MRC, a sam izvještaj izrađen je uz aktivne konsultacije s lokalnim organizacijama civilnog društva, vladom BiH i Nacionalnim timom za PRSP. Namjera mu je bila da građane i civilno društvo u BiH animira informiranjem o značaju učešća građana u širim društvenim, ekonomskim i političkim razvojnim procesima, te da naglasi praktične mjere koje trebaju poduzeti vladine agencije i razvojni partneri.

PRSP nudi srednjoročni program mjera politike za BiH (do 2007. godine), dok su MRC dugoročni (sve do 2015. godine). S obzirom na njihove različite vremenske okvire, od suštinskog je značaja da zadaci iz MRC i PRSP-a budu komplementarni. Ogromna većina indikatora MRC definiranih u okviru Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC ugrađena je u PRSP, čime je postala dio zvaničnog okvira

vlade BiH za monitoring u oblasti mjera politike. U ovoj publikaciji su zadaci iz PRSP-a, tamo gdje su dati za MRC, navedeni kao miljokazi na pola puta, za 2007. godinu. U narednom periodu radiće se na daljoj sinergizaciji ova dva okvira.

Evropske integracije

Budućnost Bosne i Hercegovine je u njenoj punoj integraciji u glavne evropske strukture, a to direktno podrazumijeva tjesnu saradnju a zatim i članstvo u EU. Evropske integracije zathijevaju niz promjena u sferi mjera politike i zakonodavstva koje su povezane s usvajanjem sporazuma i konvencija Unije, poznatih pod nazivom *Acquis Communautaire*. Radi se o ogromnom korpusu zakona i biće potrebno mnogo rada da bi se zakonske odredbe i tehnički standardi u BiH uskladili sa sadašnjom praksom EU. Ovaj plan zacrtan je PRSP-om i predstavlja težište programa mjera ugrađenog u PRSP.

Mišljenje UNDP-a je da put u Evropu treba biti nešto više od sterilnog tehničkog procesa: to treba biti proces u kojem će građani BiH doći u poziciju da dobiju ista prava i obaveze kao i ostali Evropljani. Osim toga, reforme u procesu pristupanja EU, i to naročito reforme u ekonomskoj sferi, biće vjerovatno teško postići i one će potencijalno imati značajne negativne socijalne posljedice. MRC stoga imaju dvije uloge: prva je da ponude širu perspektivu prema

Indikatori iz Laekena:

Primarni

1. Učešće u siromaštvu (prihodi domaćinstva niži od 60% od srednjih prihoda)
2. Distribucija prihoda
3. Perzistentni niski prihodi
4. Razlika između srednjih i niskih prihoda
5. Regionalna kohezija (varijacije u stopama nezaposlenosti)
6. Stopa dugoročne nezaposlenosti (nezaposleni duže od 12 mjeseci kao procenat aktivne populacije)
7. Ljudi koji žive u domaćinstvima čiji su članovi nezaposleni
8. Osobe koje su rano napustile školu i ne školuju se niti obučavaju
9. Očekivani životni vijek po rođenju
10. Kako sami građani vide svoj zdravstveni status

Sekundarni

11. Disperzija oko praga siromaštva
12. Prag siromaštva u datom trenutku
13. Niski prihodi prije (socijalnih) transfera
14. Gini koeficijent
15. Perzistentni rizik siromaštva
16. Procenat dugoročne nezaposlenosti (nezaposleni duže od 12 mjeseci kao procenat ukupnog broja nezaposlenih)
17. Izrazito dugoročna nezaposlenost (preko 24 mjeseca)
18. Osobe s niskim stepenom obrazovanja

kojoj će se mjeriti reforme, pri čemu će se u obzir uzimati socijalni aspekti i aspekti zaštite okoliša; te druga da ponude instrument uz čiju pomoć građani mogu biti uključeni a njihova podrška sačuvana.

Stoga je namjera ovog izvještaja da MRC za BiH pomiri s evropskim Planom socijalne inkluzije, koji je ugrađen u Lisabonsku deklaraciju od 2001. godine i implementiran u takozvanim 'inidikatorima iz Laekena', za čiji su monitoring na nacionalnom i subnacionalnim nivoima države članice dobiti mandat. U ovom izvještaju takođe se uviđa da su i druge oblasti zakonodavstva EU, naročito odredbe vezane za zaštitu okoliša i vanjsku politiku, u direktnoj vezi s MRC.

U dosadašnjim pripremama BiH za pristupanje EU ove dimenzije su poprilično zanemarene, iako se od svake zemlje koja podnosi zahtjev za članstvo traži da izradi i potpiše Zajednički memorandum o inkluziji (Joint Inclusion Memorandum - JIM), u kojem se utvrđuju ciljevi i politike kojima će se osigurati socijalna kohezija i prilagođavanje normama EU. Ova aktivnost mora obuhvatiti i prikupljanje usaglašenog seta indikatora, a jasno je da izvještavanje o MRC predstavlja prirodan popratni element za ovaj uslov.

Pa ipak, iako se okvir EU-a za socijalnu inkluziju bavi sličnim prioritetima kao i MRC, on koristi znatno drugačije setove podataka i nešto je ograničenijeg opsega. Upadljiva razlika je u tome što Evropska unija teži stavlja na relativne a ne na

apsolutne uskraćenosti. Ovo vrijedi i za usvojenu definiciju siromaštva, koje se mjeri u smislu procenta stanovništva koje zarađuje manje od 60% od srednjih prihoda, a ne u smislu onih koji žive ispod linije egzistencijalnog minimuma. S obzirom na orientaciju plana EU prema razvijenim zemljama, monitoring ostalih osnovnih prava obuhvaćenih MRC, naročito osnovnog obrazovanja i minimalnih zdravstvenih standarda, ne vrši se direktno. Ova razlika u odnosu na MRC ne mora nužno biti problematična za BiH, jer se zaista može tvrditi da je težište EU-a relevantnije za poziciju razvoja zemlje. I indikatori iz Laekena više su usmjereni na mjerne politike i uključuju eksplizitne mjerne za stope zaposlenosti, učešće u obuci, te obrazovanje odraslih. Tamo gdje postoje, u velikoj mjeri su zastupljeni i standardi koji vrijede za cijelu Evropu. U okviru datom na strani 11 navedeno je 18 mjera koje se koriste, a koje su podjeljene na 10 primarnih i 8 sekundarnih.

Kod pokušaja da se okvir iz Laekena uklopi u MRC i bh kontekst javljaju se određene poteškoće, koje se prvenstveno odnose na nepostojanje izvora podataka, te stoga u ovom trenutku nije moguće izvijestiti o svim potrebnim EU podacima. Međutim, ovaj izvještaj uključuje osam glavnih indikatora, zajedno s relevantnim MRC (vidi tekst u okviru). Ovi indikatori odabrani su na osnovu relevantnosti i mogućnosti kompiliranja potrebnih podataka iz postojećih izvo-

EU indikatori obuhvaćeni MRC-ima za BiH:

MRC 1: Iskorjenjivanje siromaštva

- Učešće u siromaštву (prihodi niži od 60% od srednjih prihoda)
- Distribucija prihoda (omjer inter quintile)
- Stopa dugoročne nezaposlenosti
- Ljudi koji žive u domaćinstvima čiji su članovi nezaposleni
- Gini koeficijent
- Osobe koje su rano napustile školu i ne školju se niti obučavaju

MRC 2: Osiguranje boljeg obrazovanja za sve

- Osobe s niskim stepenom obrazovanja

MRC 4 do 6: Poboljšanje rezultata u zdravstvu

- Očekivani životni vijek po rođenju
- Kako sami građani vide svoj zdravstveni status

ra. Tamo gdje pouzdane vrijednosti još uvek nisu dostupne, indikatori su ipak navedeni uz naznaku da je potrebno hitno prikupiti podatke. Jasno je da će u kasnijoj fazi Zavodi za statistiku morati kompilirati kompletan set a vlade u BiH treba podstaći da ovo uključe u svoje postojeće programe kako bi se poboljšao kvalitet statističkih podataka na nivou zemlje i regionalnom nivou.

Takođe je važno primijetiti da su ostali zadaci i indikatori vezani za MRC, tamo gdje je to bilo primjereno, "evropeizirani",

pri čemu su vrijednosti rezultata postavljene prema EU standardima ili standardima Jugoistočne Evrope. Na sličan način su tehnički uslovi, naprimjer učinak u implementaciji 16 kriterija vezanih za Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju koje treba ispoštovati, uključeni kao indikatori u sferi mjera politike.

Monitoring MRC u praksi

Dvije su grupe tehničkih pitanja koja treba razmotriti prije nego što proces monitoringa MRC može postati potpuno operativan. Iako ovo nije odgovarajući dokument za podrobnu obradu ovih pitanja, od pomoći je iznijeti ih u kratkim crtama i tražiti povratne informacije o dvije najznačajnije tematske oblasti.

Prvo, potrebno je razmotriti period i vremensku putanju između polazne tačke i postizanja cilja, što uključuje odabir polazne godine i godine miljokaza, te prirodu predviđene vremenske progresije. Okvir globalnih MRC je period od 1990. do 2015. godine. No, to ne znači da proces u BiH mora imati istu polaznu i zaključnu godinu. Isto tako, globalnim okvirom ne propisuje se kako se napredak treba dešavati u međuvremenu. Ovi elementi, kao i sami ciljevi, podliježu lokalnom tumačenju i prilagođavanju.

U odnosu na prvo od ovih pitanja, autori Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC koristili su diskreciju i odabrali

2001. godinu kao polaznu tačku. Razlog za ovaku odluku bila je statistička nepogodnost 1990. ili ustvari bilo koje druge godine koja prethodi bilo konfliktu u BiH ili tranziciji. Obrazac napredovanja u pravcu ostvarivanja MRC je teže pitanje te, iako je razumno to što su istraživači postavili zadatke za dvije godine u međuvremenu (2007. i 2010.), značaj inputâ u smislu mjera politike i resursâ znači da vladina politika artikulisana u PRSP-u mora odigrati odlučujuću ulogu u ovome. Stoga se u ovom izvještaju za sada definira polazna osnova, zadatak za 2015. dat u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC, a vrijednosti za 2007. godinu navedene u PRSP-u date su kao miljokazi 'na pola puta'. Ipak, jasno je da preostaje da se u konsultacijama sa svim učesnicima u procesu utvrde godišnji miljokazi za one indikatore koji su identificirani kao zadaci. Druga grupa pitanja odnosi se na definiciju i odabir zadataka u smislu učinka, a to uključuje njihovu veličinu i kategorizaciju. Zadaci nisu isto što i obični indikatori; zadatak je mjera učinka koji se postiže putem procesa odlučivanja i izdvajanja resursa. Svrha zadataka jeste da motiviraju i odrede prioritete, dok osnovni indikatori u smislu podataka prosti služe kao dijagnostički instrumenti za objašnjavanje i mjerjenje trendova i promjena.

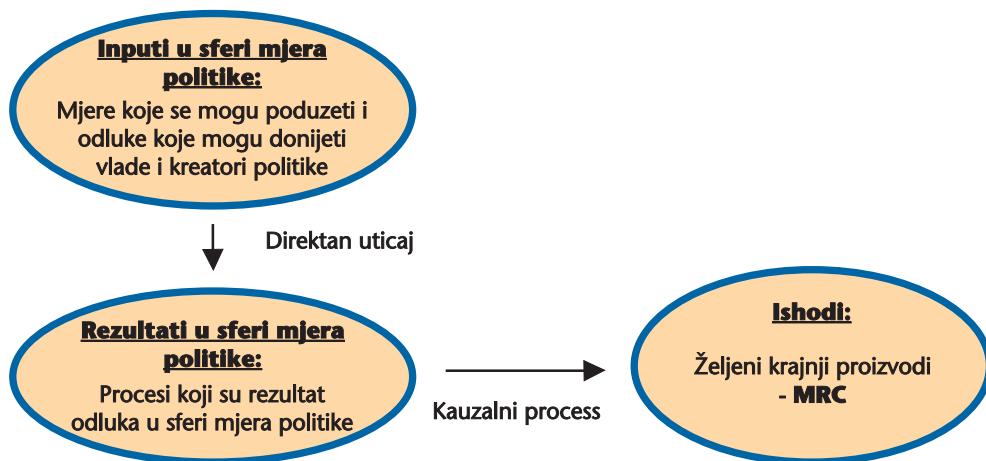
Pitanje vrijednosti koju oni imaju svake godine još je teže riješiti i ono je povezano s gore navedenim razmatranjem vremenske putanje koja će biti usvojena. Ali da bi bili

uspješni kao instrumenti za mjerjenje učinka, zadaci trebaju biti odabrani i vrijednosti im trebaju biti dodjeljene prema određenim kriterijima. Ovi atributi su na zgodan način sažeti u engleskoj skraćenici "SMART" (Specific, Measurable, Achievable, Realistic and Time-bound - Konkretno, mjerljivo, dotično, realno i vremenski ograničeno).

I na kraju, treba imati na umu da zadaci djeluju na različitim nivoima. Od ključnog je značaja to što se na neke od njih može direktno uticati (odlukama u sferi mjera politike i resursima), a na neke zadatke na višem nivou, kao što su MRC, ne može. I zaista, MRC opisuju željene krajnje produk-

te, koji se mogu nazvati ishodima, dok se mјere koje doprinose postizanju tih ciljeva mogu opisati kao inputi ili rezultati (outputs) procesa kreiranja politike. Ova druga vrsta zadataka više je praktična po prirodi i njima se opisuju pozitivne mјere koje treba poduzeti da bi se postigli željeni ishodi. Ovi odnosi prikazani su na dolje datom dijagramu, a u tekstu koji slijedi navode se dvije kategorije: 'MRC ishodi' i 'Inputi i rezultati u sferi mјera politike'. Pravljenje razlike između ove dvije kategorije je od pomoći jer omogućava da različitim učesnicima u procesu bude jasno koje su njihove odgovornosti i koga da drže odgovornim.

Odnosi unutar procesa monitoringa MRC

U dijelovima koji slijede uzeta su u obzir sva gore navedena pitanja, ali UNDP uviđa da još uvijek treba puno toga uraditi prije nego što ovaj proces bude mogao postati potpuno opreativan. Stoga će biti dobrodošla mišljenja svih učesnika u procesu, a

naročito građana i organizacija civilnog društva. UNDP planira da nakon ovog izvještaja održava stalne konsultacije, te namjenske seminare obuke za partnera iz vlade, civilnog društva i razvojne partnera.

DRUGI DIO:
MRC ZA BiH

DRUGI DIO: MRC ZA BiH

U ovom, glavnom dijelu izvještaja, svaki od MRC-a prezentira se, razmatra i operacionilizuje putem korištenja zadataka i indikatora. Proces započet u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC proširen je i rafiniran na taj način što se osiguralo da ciljevi budu u većoj mjeri prilagođeni lokalnom kontekstu i ovi zadaci i indikatori su praktični i zadovoljavaju kriterije razmatrane u prethodnom dijelu teksta.

Objašnjenje tabela za MRC:

- Tamo gdje je to bilo primjereno, odabran je jedan ključni indikator za svaki zadatak i ti podaci prikazani su na grafikonu.
- Zadaci se od indikatora vezanih za podatke razlikuju po tome što su uključene posljednje dostupne vrijednosti.
- Indikatori i zadaci svrstani su u MRC ishode ili u Inpute i rezultate u sferi mjera politike.
- Indikatori i zadaci koji su zajednički lokalnim i globalnim setovima podataka označeni su zastavom UN-a ().
- Na sličan način su oni koji su isti kao u okviru EU-a za socijalnu inkluziju označeni zastavom EU-a ().

Radi jasnoće u svakom dijelu primjenjena je standardna prezentacija: prvo se daje analiza i komentar o široj tematskoj oblasti, nakon čega slijedi razmatranje konkretnih prijedloga za sferu mjera politike, zajedno s relevantnim podacima vezanim za indikatore i zadatke. Tabele s podacima sadrže indikatore za polaznu godinu, vrijednost za 2015., te kao miljokaz vrijednost za 2007. koja je, u slučajevima gdje je bila data, preuzeta iz PRSP-a.² Radi jasnoće je korišteno još nekoliko prezentacijskih tehnika, koje su sažeto opisane u okviru.

Cilj I: Iskorjenjivanje siromaštva i gladi

Smanjenje siromaštva je u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC istaknuto kao jedna od tri najprioritetnije oblasti u BiH. Rat u periodu 1992-95. rezultirao je raseljavanjem oko polovine stanovništva zemlje, dok je oko 230.000 ljudi poginulo ili nestalo. Ovo je usložnjeno ogromnim direktnim materijalnim štetama na industrijskim objektima, tehničkoj infrastrukturi i stambenom fondu. Pored toga, ovo je donijelo i ogromne štete u pogledu institucija, uništenje sistema javne uprave, te stagnaciju u razvoju znanja i tehničkih inovacija.

Sve ove posljedice dovele su do pogubnog 'odljeva mozgova' u populaciji kvalificiranih radnika i gubitka ljudskog kapitala za koji će trebati godine da bi se obnovio. Među naj-

tragičnijim posljedicama rata koje se ne mogu popraviti u tako kratkom vremenskom periodu su uništenje društvenih veza tolerancije i suživota, raspad porodica i malih zajedница, te opšti krah društvenih vrijednosti i građe normalnog života, što su atributi koji se često nazivaju "društvenim kapitalom". Ove poteškoće i slabosti ostaju uprkos periodu od preko osam godina obnove i oporavka uz pomoć značajne međunarodne podrške koja je uslijedila nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma.

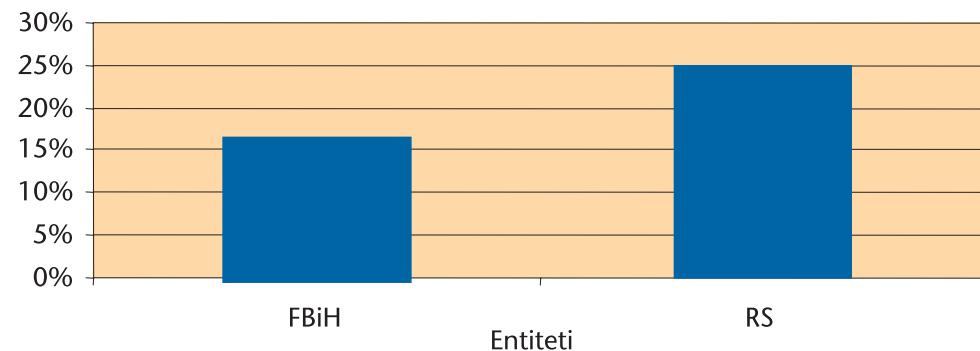
Dramatičan pad BDP-a prouzrokovani ekonomskom devastacijom i sporim oporavkom direktno je doveo do ozbiljnih problema siromaštva i nezaposlenosti. Pa ipak je teško doći do preciznih brojčanih podataka koji bi pokazali stvarni stepen siromaštva i negativnih ekonomskih efekata. Kao i u slučaju drugih pitanja obrađenih u Izvještaju o humanom razvoju/MRC,

teško je doći do pouzdanih izvora a statistički kapaciteti su i dalje slabi. Problem koji zahtijeva hitno rješavanje je nepostojanje popisa stanovništva, s obzirom na to da posljednji sveobuhvatan popis stanovništva datira iz 1991. godine.

Takozvano 'novo' siromaštvo javilo se kao posebno obilježje ovog problema. Značajan procenat stanovništva, koji se procjenjuje na 19%, koje je prije rata imalo relativno visok životni standard sada se nalazi na liniji siromaštva ili ispod linije siromaštva definirane u Anketi za mjerenje životnog standarda (LSMS).³

Ovaj fenomen čini situaciju kompleksnijom u socijalnom i političkom smislu. S obzirom da su za građane referentne tačke relativno visoka prava zagarantovana u bivšoj Socijalističkoj Federalnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), u javnosti se stepen apsolutnog

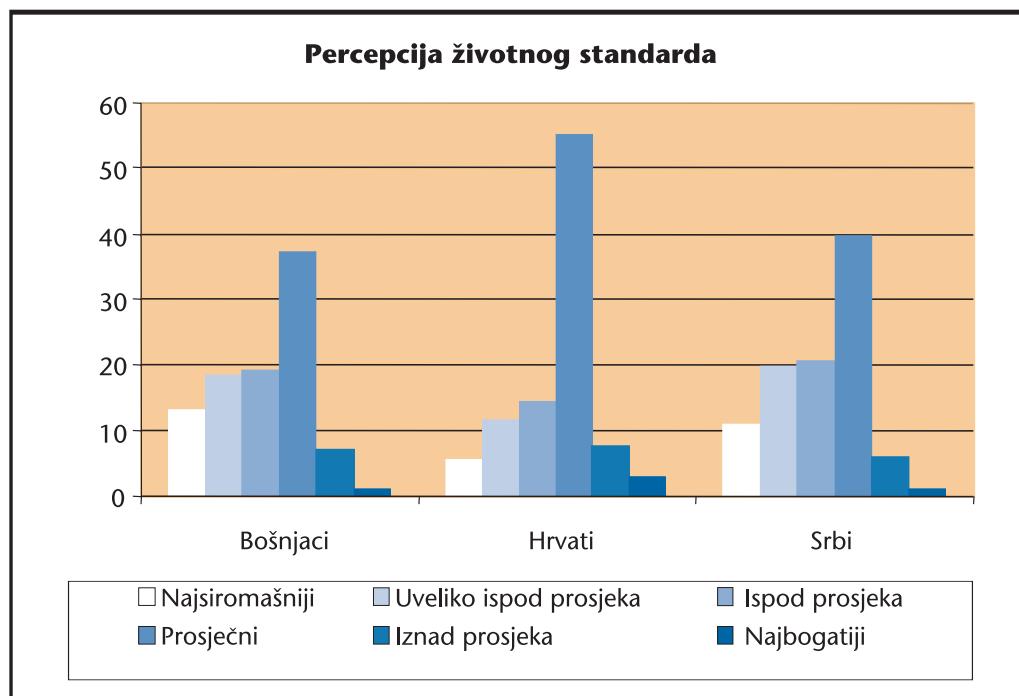
Procenat stanovništva koje živi ispod linije opštег siromaštva

³ LSMS su u novembru 2001. proveli Zavodi za statistiku u BiH, uz podršku UNDP-a, Svjetske banke i DFID-a.

siromaštva doživljava dramatičnijim nego što on ustvari jeste.

projekta. Pa ipak je zanimljivo da postoje razlike u percepcijama između različitih

Dobra ilustracija ovog fenomena su odgovori u anketi percepcije životnog standarda u okviru Sistema ranog upozorenja (Early Warning System - EWS), čije je provođenje podržao UNDP. Podaci dati na drugom grafikonu su za treću četvrtinu 2003. godine, ali rezultati su prilično konzistentni kad se posmatraju kroz vrijeme. Za razliku od rezultata LSMS-a, skoro 30% od ukupnog stanovništva smatra da spada u dvije posljednje kategorije, koje se podudaraju s evropskim definicijama siromaštva. Još upečatljiviji je podatak da oko 45% stanovnika sebe vidi kao kategoriju ispod

zajednica. Nažalost, do sada ne postoje podaci iz sistematskih uzoraka zasnovani na EU definiciji koji bi poslužili za testiranje ovih rezultata.

Osim toga, iako zvanična statistika u BiH sugerira da je stopa nezaposlenosti čak 40%, istraživanja lokalnih autora i procjene koje je objavio MMF sugeriraju da je stvarna stopa vjerovatno bliža 20%. Ovi podaci uglavnom još više zamagljuju sliku i bacaju dodatnu sumnju na ozbiljnost stepena apsolutnog siromaštva.

Međutim, ne radi se o tome da siromaštvo ne postoji, nego o tome da je situacija kom-

pleksnija nego što se često sugerira. BiH se manje suočava s ozbiljnom uskraćenošću nekolicine, a više s ugroženošću mnogih. LSMS zajedno s drugim studijama sugerira da veliki procenat stanovnika preživljava oko linije opštег siromaštva, što dovodi do situacije u kojoj je vrlo značajan procenat stanovništva konstantno izložen riziku.

Dugoročno rješenje za ovu ugroženost, te za ukorjenjeno siromaštvo, i dalje je potreba da se osigura zapošljavanje koje će proizvesti ekonomski rast. Mnogi faktori ovo ograničavaju, od kojih je važan komparativno visok stepen pogrešno usmjerene javne potrošnje. U periodu 1996-2000. potrošnja u javnom sektoru u BiH iznosila je 9,2 milijarde američkih dolara. A da je bila na nivou regionalnog prosjeka u tom periodu, bilo bi ušteđeno oko 1,6 milijardi američkih dolara i taj novac bio bi na raspolaganju za javne i privatne investicije.

Iako je javna potrošnja u BiH velika, njome se na odgovarajući način ne finansiraju sektori koji su ključni za smanjenje siromaštva i humani razvoj.

Jednako značajan je i loš odabir namjena za trošenje budžeta; javna potrošnja u BiH je neefikasna i prioriteti su loše određeni. Komentatori sve više dolaze do zaključka da se smanjenja troškova mogu postići bez negativnih posljedica po smanjenje siromaštva ukoliko se budžet pravilno preusmjeri na socijalne sektore (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita) a glavne javne

službe reformišu. Postoji dvosmjerna veza između siromaštva i dobre uprave: loša uprava dovodi do visokog stepena siromaštva i održava ga, dok samo siromaštvo ograničava i komplicira pokušaje da se uprava poboljša. Da bi rješenja bila održiva i trajna, oba ova aspekta moraju se rješavati zajedno.

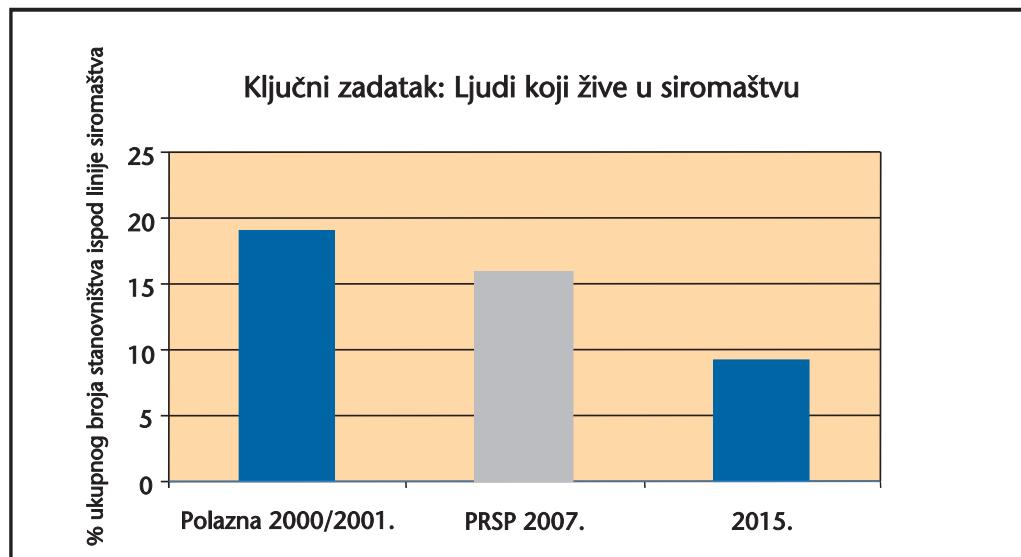
Zadaci vezani za MRC 1 i šta je potrebno uraditi?

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC i globalnom MRC okviru navode se dva opšta zadatka vezana za MRC 1: smanjenje broja onih koji žive u siromaštvu i smanjenje za pola broja onih koji žive u gladi. Ovi zadaci slijede u daljem tekstu i potkrjepljeni su nizom zadataka i indikatora vezanih za podatke preuzetih iz lokalnih, globalnih i EU specifikacija.

Zadatak br. 1: Do 2015. godine smanjiti procenat ljudi koji žive u siromaštvu

Ovaj prvi zadatak jedan je od najznačajnijih i najsadržajnijih u MRC okviru a planirano smanjenje u glavnom indikatoru za BiH, broja onih koji žive ispod linije siromaštva iz LSMS-a, prikazano je na grafikonu i postavljeno u odnosu na dostizanje prosjeka Evropske unije (predpristupnih 15 zemalja) do 2015. godine.⁴ Pored ovog ishoda specificali smo i jaz siromaštva i relativističke mjere siromaštva, koje u indikatorima iz

⁴ Odnosi se na 15 zemalja članica na dan 1. januara 2004.

Laekena visoko figuriraju kao ključne mјere ishoda (vidi tabelu).

Daleko veći izazov predstavlja sam način postizanja ovih ishoda i u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC daje se niz prijedloga, ali ipak glavna garancija pravičnog i stalnog smanjenja siromaštvu jeste ekonomski rast naklonjen siromašnim. Ovo zahtijeva kako živu ekonomiju tako i pravičnost u raspodjeli prihoda. Vlade u ovom pogledu imaju dvije glavne dužnosti: da podstiču rast putem održavanja makroekonomiske stabilnosti, osiguraju visok stepen konkurentnosti i promociju investicija, te obezbjede da siromašni imaju koristi od boljeg ekonomskog učinka putem omogućavanja otvaranja radnih mjesta i učinkovite raspodjele i upravljanja budžetom. U praksi ovo podrazumijeva:

- Uspješnu kontrolu inflacije putem odgovarajuće monetarne i fiskalne politike, uz istovremeno izbjegavanje previše restrikтивnog i nefleksibilnog režima koji bi štetio poduzetnicima i sprečavao investicije.
- Mjere za smanjenje ekonomske nesigurnosti, podsticanje štedljivosti, i povećanje stepena štednje.
- Osiguranje regulatornog okruženja u kojem poslovni subjekti mogu biti uspješni, ali okruženja u kojem se vodi računa i o pravima običnih građana.
- Otklanjanje distorzija koje destimulišu grane privrede koje zapošljavaju veliki broj ljudi.
- Osiguranje da se budžet raspodjeljuje na način koji će osigurati maksimalnu iskorištenost ljudskog kapitala.

Indikatori	Izvori	Polazni podaci za BiH 2007. PRSP (2000/2001.)	2007. PRSP	2015.
MRC ishodi				
% ljudi ispod linije siromaštva ⁵ 	LSMS ⁶	19,1%	16%	Pronošek 15 članica EU
Omjer jaza siromaštva 	LSMS	4,6%	Nije dato	4,6%
Procenat prihoda petine najsilomašnijih 	LSMS	9,6%	-	-
Odnos inter-quintile (najbogatiji:najsilomašniji 20%) 	LSMS	Treba izvršiti procjenu	-	-
% onih koji zarađuju manje od 60% srednjih prihoda 	LSMS	Treba izvršiti procjenu	-	-
Inputi i rezultati u sferi mjera politike				
Stvarna godišnja stopa rasta BDP-a	MMF/PRSP ⁷	4,4	5,5	5,0
Gini indeks/koeficijent 	Nacionalni izvještaj o humanom razvoju/MRC	0,26	-	-
Stopa nezaposlenosti za starosnu grupu 15-24 godine 	Izvještaj o hum. razvoju za 2002.	34,8%	Nije dato	12%
Osobe koje su rano napustile školu i ne školju se niti obučavaju 	Treba utvrditi	Treba izvršiti procjenu	-	-
Stopa nezaposlenosti	Domaće procjene ⁸	20	-	-
Stopa dugoročne nezaposlenosti 	Još uvijek ne postoje	Treba izvršiti procjenu	-	-
Osobe koje žive u domaćinstvima čiji su članovi nezaposleni 	Još uvijek ne postoje	Treba izvršiti procjenu	-	-
Učešće neformalnog sektora u BDP-u	LSMS	33%	-	-
Stopa inflacije stope	CBBiH / MMF	3,1	2,2	Do ECB plus 2%

⁵ LSMS metodologija je za BiH utvrdila liniju opštег siromaštva.

⁶ UNDP, DFID, Svjetska banka, "LSMS: BiH Living Standards Measurement Survey"; izvještaj su objavile agencije za statistiku u BiH.

⁷ Trenutni rast prema Konsultacijskom izvještaju MMF-a u skladu sa članom IV iz decembra 2003. i PRSP-u.

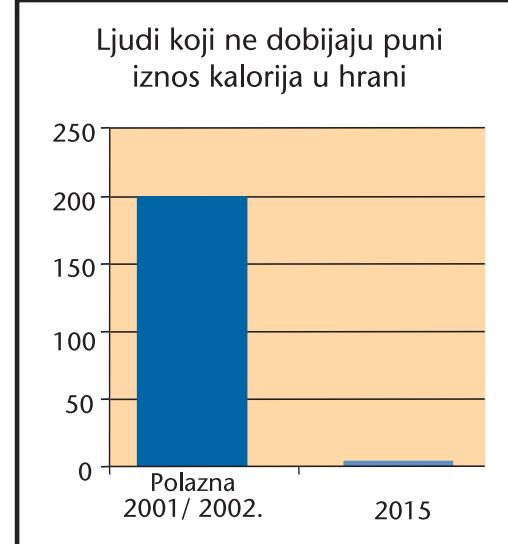
⁸ Stopa nezaposlenosti predstavlja procjenu zasnovanu na radu lokalnih analiticara, koju je podržao MMF (2003.).

Zadatak br. 2: Do 2015. prepoloviti procent ljudi koji pate od gladi

Deprimirajuća je činjenica da podaci za 2001. i 2002. godinu pokazuju da vrlo značajan broj građana BiH ne dobija puni preporučeni dnevni unos kalorija u hrani. Ovo mora biti prioritet za sve nivoe vlasti, a dolje navedeni zadatak predviđa da se ovaj problem potpuno eliminira do 2015. godine.

Politike kojima se ovo postiže paralelne su politikama za smanjenje stepena opštег siromaštva, ali potrebno je razmotriti konkretne mјere, među kojima su:

- Programi osnovnih prehrambenih potreba za siromašne.
- Osiguranje da se ekomska djelatnost u neformalnom sektoru ne uguši mјerama kojima se podstiče njena formalizacija.
- Smanjenje inflacije cijena hrane; poboljšanje funkcioniranja poljoprivrednog sektora, njegove sposobnosti reagovanja u smislu nabavki, te funkcioniranja tržista.

Indikator	Izvor	Polazni podaci za BiH 2007. PRSP (2000/2001.)	2015.
-----------	-------	---	-------

MRC ishodi

Neuhranjenost djece mlađe od 5 godina	UN-ov Odjel za statistiku, UNICEF	4% (2000.)	Nije dato	0
---------------------------------------	-----------------------------------	------------	-----------	---

Ljudi koji dobijaju manje od dnevnih energetskih potreba (neuhranjenost)	UN-ov Odjel za statistiku, FAO	200.000 (1998.)	Nije dato	Blizu nule
--	--------------------------------	-----------------	-----------	------------

Inputi i rezultati u sferi mјera politike

Inflacija cijena hrane	Centralna banka BiH	Treba izvršiti procjenu	Nije dato	<2,0
Prosječni prihodi najsistemašnije petine stanovništva	Treba izvršiti procjenu	Treba izvršiti procjenu	-	-
Učešće radnih mјesta u neformalnom sektoru	LSMS	33%	-	-

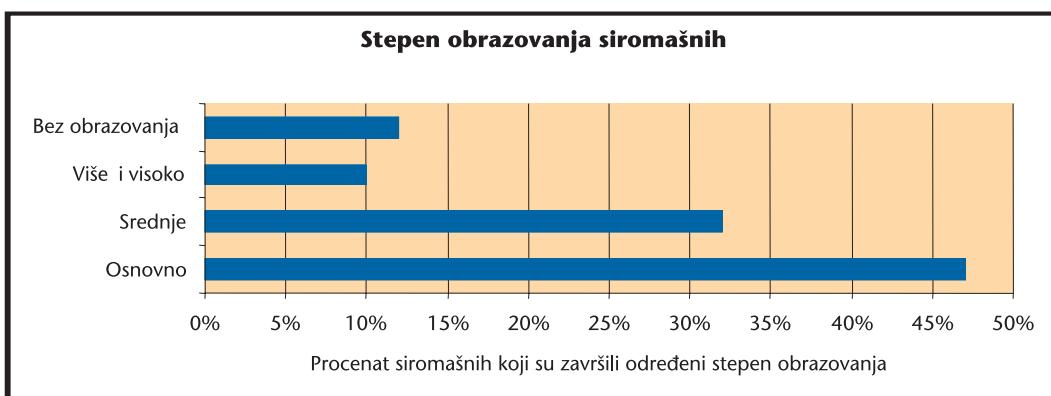
Cilj II: Osiguranje boljeg obrazovanja za sve

Na komparativno visoke obrazovne standarde koji su postojali u BiH prije rata negativno je uticalo nasljeđe destrukcije, raseljavanja i siromaštva koji su pratili neprijateljstva i potrajali i nakon njih. Iako je ostvareno gotovo univerzalno osnovno školovanje, procenat neupisane djece i dalje se povećava i procjenjuje se da je sada dostigao 4% od ukupnog broja. Posebne probleme u sticanju odgovarajućeg obrazovanja imaju djeca s poteškoćama u razvoju i onesposobljenjima. Isto to važi, ali iz različitih razloga, i za mnoge etničke manjine.

Iznenađujućih 31,5% učenika koji završe osnovnu školu ne nastavlja pohađati srednju školu. Razlog za ovo su siromaštvo i slab uspjeh.

Skoro 32% od onih koji završe osnovnu školu (uzrast 6 do 15 godina) ne nastavlja sa srednjom školom. Osim toga, ovaj broj skriva značajan disparitet između učenika iz siromašnih i imućnijih domaćinstava - 43% iz prve i 23% iz druge grupe ne prelaze u srednju školu. Ovaj raskorak još je izraženiji u visokom obrazovanju, gdje samo 9,3% učenika iz siromašnih porodica pohađa fakultet, dok je procenat učenika iz bogatih porodica tri puta veći (27,3%). Zbog niskog stepena obrazovanja siromaštvo se zadržava iz generacije u generaciju.

Pitanja u vezi s kvalitetom obrazovanja odnose se na sve nivoje sistema. Kritika koja se stalno ponavlja jeste da nastavne metode kao ni nastavni planovi i programi ne odgovaraju potrebama današnjeg tržišta radne snage niti željama roditelja. Ovi nedostaci vuku korijen iz predratnog, socijalističkog sistema i kolektivističkog pristupa obrazovanju, koji je podrazumijevao da su za sve

učenike postavljeni isti ciljevi, bez obzira na njihov talenat i potrebe. Težište je bilo na reproduciranju znanja a ne na razvijanju analitičkih ili kritičkih sposobnosti. Takva situacija ostavila je učenike nespremnim za potrebe tržišne privrede.

Konflikt je svemu pridodao nacionalističku dimenziju, koja je nepomirljiva s istinskim demokratskim i otvorenim društвom. Fragmentirani sistem vlasti u BiH, koji kantonima i entitetima omogуćava da praktično vode potpuno nezavisnu obrazovnu politiku, ide na ruku onima koji obrazovni sistem koriste za promicanje partikularnih političkih i socijalnih interesa. Osim toga, sveukupna obrazovna infrastruktura, od biblioteka do kompjuterske opreme u školama, slabo je razvijena i hitno ju je potrebno popraviti i modernizirati.

Nezadovoljavajuća je i obuka nastavnika: 19 posto od ukupnog broja nastavnika u osnovnim školama u BiH nema dovoljno dobre kvalifikacije. Prema materijalu koji je objavilo Federalno ministarstvo obrazovanja, samo u FBiH nedostaju 792 razredna nastavnika od prvog do četvrtog razreda osnovne škole a posljedica takve situacije je to što na ovim radnim mjestima trenutno radi nekvalificirano osoblje.

Ovi nedostaci predstavljaju opasnost po zavidno visok stepen pismenosti i numeričke pismenosti stanovništva u cijelini. I zaista, već se može primijetiti opadanje nivoa uspjeha u obrazovanju u poslijeratnom periodu. Pa ipak, kao i kod mnogih cil-

jeva u sferi mjera politike u socijalnom sektorу, preokretanje takvog trenda ograničeno je birokratskom inercijom i slabom budžetskom pozicijom.

Sve ovo je vrlo nezadovoljavajuće jer, kako pokazuje analiza izložena u Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC, dobro i zaokruženo obrazovanje predstavlja ključan element kako za razvoj sposobnosti pojedinaca tako i za širi ekonomski i društveni razvoj BiH.

Zadaci vezani za MRC 2 i šta je potrebno uraditi?

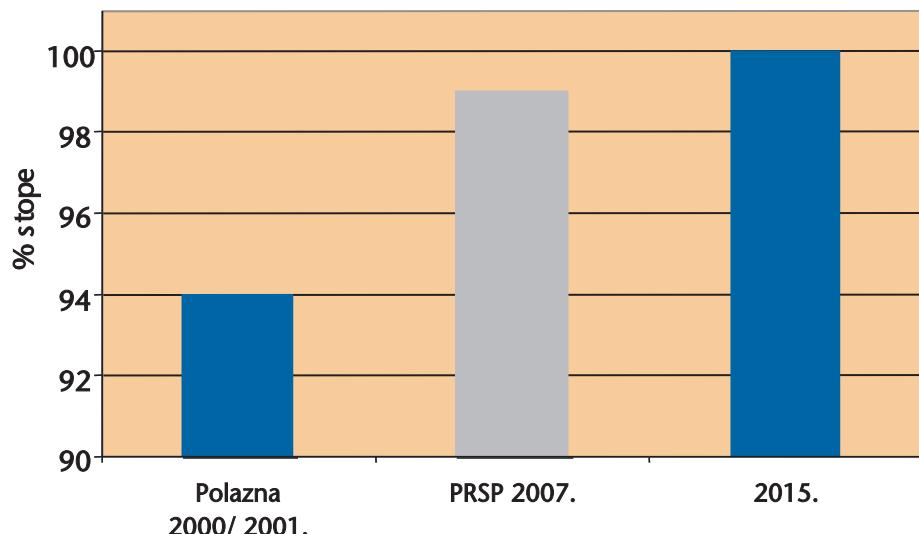
Stopa upisa u škole u BiH komparativno je visoka i iznosi 94% školskih obveznika. Ali ipak, ova stopa nije dovoljno visoka za jednu modernu evropsku zemlju koja ima ambicije da se pridruži Evropskoj uniji.

Zadatak br. 3: Do 2015. godine osigurati da dječaci i djevojčice u svim dijelovima zemlje zaviše osnovnu školu

Zadatak br. 3 stoga obavezuje BiH da postigne 100% upis u bazično osnovno školovanje do 2015. godine (vidi grafikon), nastoji da podstakne upis na svim nivoima te, u skladu s indikatorima iz Laekena, poboljša nivo obrazovanja kako u školi tako i kod šire populacije.

Ostvarivanje ovog i ostalih zadataka navedenih u daljem tekstu podrazumijeva da se obrazovanju moraju posvetiti veći resursi, i to naročito obrazovanju na najbazičnijem

Ključni zadatak: Stopa upisa u osnovnu školu

osnovnom nivou. Ovo ne treba zahtijevati povećanje javne potrošnje, nego njeno bolje usmjeravanje i bolje upravljanje njome. Moraju se provoditi i reforme u pravcu poboljšanja kako kvaliteta nastave u školama tako i načina na koji se njima rukovodi. Sve škole se moraju podstaći da provedu niz mjera, među kojima su poboljšanje odnosa broja nastavnika i učenika, promoviranje novih metoda učenja, podsticanje kreativnog razmišljanja, uključivanje roditelja u većoj mjeri u školovanje, te bolji odgovor škola na potrebe i zahtjeve učenika nižih i viših razreda.

Nastavni plan i program ne treba se provoditi rigidno, a zastarjele metode, kao što je korištenje jednog propisanog udžbenika za određeni predmet, primjena jednoobraznih obaveza za sve učenike nižih i viših razreda, te stroge numeričke metode ocjenjivanja treba prestati primjenjivati i zamijeniti ih modernim nastavnim praksama. Potrebno je posvetiti pažnju i obrazovanju odraslih kako bi se pristupilo rješavanju postojećih problema i ključni problemi, konkretno pismenost odraslih, sasjekli u korijenu prije nego što to postanu ozbiljna pitanja.

**KRATKI OSVRT NA
STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Indikator	Izvor	Procjene za BiH 2000/2001.	2007. PRSP	2015.
-----------	-------	-------------------------------	---------------	-------

MRC ishodi

Upis u osnovnu školu 	Srednja vrijednost uzeta iz nekoliko studija ⁹	94%	99%	100%
% učenika koji dođu do petog razreda 	Razvojni indikatori u Zajedničkoj studiji za BiH, finalni nacrt, 2002.	99,0% (97,9%m, 98,2%ž)	-	-
Stopa pismenosti u starosnoj grupi 15-24 godine 	Razvojni indikatori u Zajedničkoj studiji za BiH, finalni nacrt, 2002.	99,6% 99,6%m 99,7%ž	-	-
Upis u srednju školu	Izvještaj o hum. razvoju za BiH za 2002.	56,8% ¹⁰	75%	85%
Stopa upisa u visoko obrazovanje	Procjena iz Nac. izvještaja o hum. razvoju za BiH za 2002.	19,8% ¹¹	25%	35%
Stopa pismenosti populacije starije od 15 godina	Procjena iz Nac. izvještaja o hum. razvoju za BiH za 2002	85,9% ¹²	90%	99%
Nizak stepen obrazovanja odraslih, tj. ispod ISCED2 ¹³ 	LSMS	Treba izvršiti procjenu	-	-

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Procenat djece koja stiču predškolsko obrazovanje	Nac. izvještaj o hum. razvoju/MRC BiH from Aid Dependency to Fiscal Self-Reliance, ECSPE, 2002.	4,3%	12%	25%
Procenat BDP-a izdvojen za obrazovanje	Nac. izvještaj o hum. razvoju/MRC	5,2% ¹⁴ 4,5% RS	5,6% FBiH 7,5%	
Troškovi po učeniku za srednje škole	Relevantna ministarstva	Treba izvršiti procjenu	-	-

⁹ Navedena vrijednost je srednja vrijednost iz 5 studija provedenih između 2000. i 2003. godine; Izvještaj o humanom razvoju za BiH 2002. (97%), Procjena siromaštva za 2003., Svjetska banka (95%), From Aid Dependency to Fiscal Reliance (Od zavisnosti od pomoći do fiskalne samostalnosti) (92,8%), ECDPE 2002. (94), LSMS (98,9%).

¹⁰ U drugim izvorima navode se drugacije vrijednosti za ovaj indikator, ECPSE (2002.) 72,6% i LSMS (2003.) 68,3%.

¹¹ U drugim izvorima navode se drugacije vrijednosti za ovaj indikator, ECPSE (2002.) 24,2% i LSMS (2002.) 23,0%.

¹² U jednom drugom izvoru, LSMS (2003.), navodi se da je ova brojka 88,9 %.

¹³ International Standard Classification of Education, nivo 2 približan je osnovnom nivou.

¹⁴ U jednom drugom izvoru, ECSPE (2002.), navodi se da je ova brojka 6,0 %.

Cilj III: Osiguranje jednakosti polova

Promoviranje jednakopravnosti polova u poslijeratnoj BiH

Grupe koje se bave pitanjima polova su među najaktivnijim i najuspješnjim organizacijama civilnog društva u poslijeratnoj BiH. One su dale značajan doprinos ne samo utvrđivanju potreba nego i pronalaženju resursa za aktivnosti čiji je cilj poboljšanje položaja žena i generalno odnosa među polovima. Međunarodne organizacije podržale su samoorganiziranje žena tako što su im pomogle da odgovore na nove izazove, naročito u odnosu na strukturalne i ekonomske promjene koje se dešavaju i pravni okvir koji se trenutno razvija.

Uz potrebnu političku volju i budžetsku podršku, vladine institucije uspostavile su neke uzorne stukture za promociju i monitoring statusa jednakosti polova na svim nivoima. Ovi nivoi kreću se od mjesnih zajednica u Opštini Travnik do Ureda predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH, te od Komisije za promociju statusa žena u Skupštini opštine Prijedor do Komisije Parlamenta BiH za ravnopravnost polova.

BiH ima najniži procenat učešća žena - svega 37,2 % - na tržištu radne snage u Jugoistočnoj Evropi.

Jednakopravnost polova, ekonomija i politički proces

Žene i muškarci podjednako učestvuju u ukupnoj populaciji i u populaciji koja završava školu u obrazovnom sistemu, ali su dispariteti među polovima u ekonomiji i političkoj sferi ipak dramatični. Možda je najupečatljiviji primjer evidentan u niskom procentu učešća žena na tržištu radne snage, koji u BiH iznosi svega 37,2%. Ovo je najniži procenat u zemljama Jugoistočne Evrope¹⁵ i zbog toga je relevantni MRC preformulisan da bi reflektovao potrebu da se veći stepen jednakosti koji postoji u obrazovnom sektoru proširi i na ekonomiju i politički život.

BiH je s napretkom prelaska na tržišnu privredu u svim sferama doživjela povećanje nejednakosti vezane za pol, što je u skladu s razvojem događaja primjećenim i u drugim zemljama u regiji. U Nacionalnom izještaju o humanom razvoju/MRC donekle se detaljno razmatra zastupljenost žena u politici, što je još uvijek oblast u kojoj dominiraju muškarci, a zatim se daju preporuke za utvrđivanje okvira za učinkovitu institucionalizaciju ravнопravnosti polova.

Nastojanja da se promovira jednakopravnost polova zaprečavaju se dvjema vrstama argumenata: prvo, tvrdi se da se BiH suočava s teškom ekonomskom situaci-

¹⁵ Broj radnih mesta u formalnom sektoru na kojima rade žene, procenat žena na funkcijama u izvršnoj vlasti u BiH iznosi svega 2,38%.

jom, te da bi stoga siromaštvo trebalo biti najvažniji prioritet; te drugo, da se pitanja polova odnose samo na žene, pa se stoga samo žene trebaju baviti njima. Pa ipak, ova ova načina razmišljanja su pogrešna. Mnoge studije su potvrdile da nepovoljan položaj zbog pola predstavlja kako izvor tako i uzrok siromaštva. Sistemska diskriminacija žena i traćenje 50% ljudskog kapitala šteti kako prihodima domaćinstava tako i nacionalnoj ekonomiji. Drugo, pitanja ravnopravnosti polova utiču i na živote muškaraca, bilo konkretno kao posljedica mnoštva problema, koji se kreću od alkoholizma do prerane smrti a koji u neproporcionalno velikom broju pogađaju muškarce, ili u smislu opšteg kvaliteta odnosa između polova, a time i odnosa u domaćinstvu. Poruka je jasna: pitanja ravnopravnosti polova važna su za kvalitet života svih nas i za nivo razvoja.

Uspostavljanje 'Gender centara' u oba entiteta, koji su osnovani kao službe svojih vlada, označava važnu prekretnicu u strateškom pristupu jednakosti polova. Gender centri FBiH i RS razvili su mrežu za institucionalizaciju ravnopravnosti polova koja uključuje koordinatorе (focal points) koje imenuju ministri i gradonačelnici na svim nivoima.

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC ističe se i razmatra jaz između polova u zapošljavanju i nezaposlenosti, gdje izbor 'muških' i 'ženskih' predmeta u srednjoj školi uglavnom predodređuje učešće žena u određenim profesijama; jaz između polova u vrlo dobro plaćenim profe-

sijama; te pitanje kršenja prava iz radnog odnosa koja utiču na žene.

Nasilje u porodici i nasilje vezano za pol

Poslijeratni podaci ukazuju na zastrašujući porast nasilja u porodici, a neki dokazi sugeriraju da se radi o reakciji na ratne traume. Ukoliko je to zaista tako, ovo ne bi bio prvi slučaj u postkonfliktnim situacijama. Pa ipak, bez obzira na uzrok, ovo je pitanje koje zahtijeva hitnu pažnju. I zaista, neki komentatori su istakli potrebu za reformom pravnog okvira i obukom pripadnika policije radi učinkovitijeg odgovora na slučajeve nasilja u porodici.

Zakon o ravnopravnosti polova

Parlament BiH je 5. marta 2003. godine usvojio Zakon o ravnopravnosti polova na državnom nivou. Svi ostali državni i entitetski zakoni i propisi moraće biti usklađeni s odredbama ovog zakona u roku od godinu dana. Gender centri FBiH i RS, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i relevantne organizacije civilnog društva bili su uključeni u ovaj proces i obavezali su se na saradnju u provedbi ovog novog zakona. Pored toga, UN-ova grupa za ravnopravnost polova (UN Gender Group - UNGG), koja se sastoji od predstavnika UNDP-a, OHCHR-a, UNICEF-a, ILO-a i

¹⁶ Treba biti oprezan kod monitoringa incidence nasilja u porodici; podaci ranije nisu postojali (dakle, nema polazne osnove), a najnovije studije o razvoju situacije u ovoj oblasti su možda rezultirale prijavljivanjem jednog broja starih krivičnih djela.

UNFPA, započela je projekat za implementaciju ovog zakona, koji finansira UNDP. UNGG će omogućiti učešće Gender centara i organizacija civilnog društva.

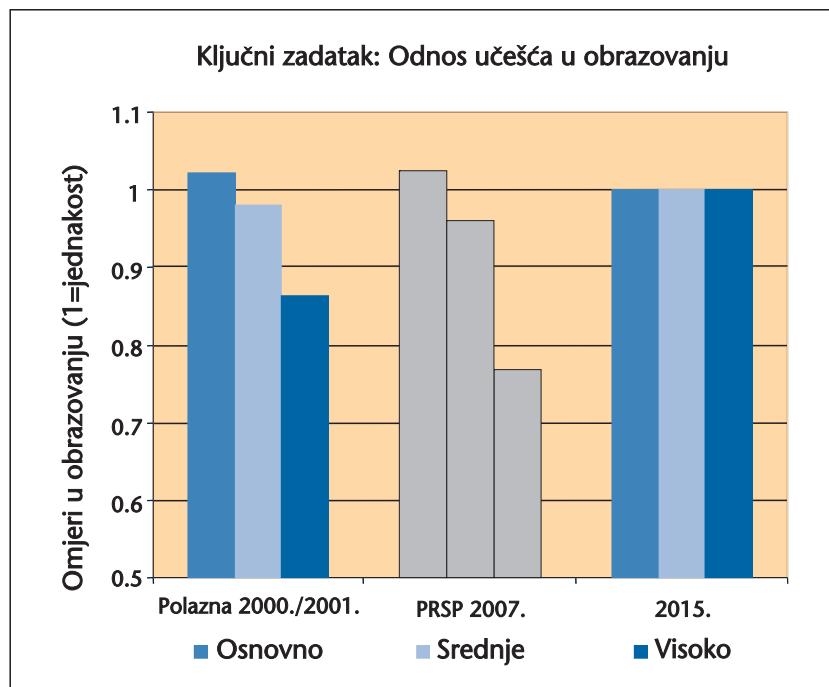
Zadaci vezani za MRC 3 i šta je potrebno uraditi?

Nejednakost polova je pitanje koje izuzetno negativno utiče na živote građana BiH pojedinačno i kolektivno. Uspješno rješavanje ovih pitanja zahtijeva sveobuhvatne aktivnosti u sferi mjera politike, ali naročito u obrazovanju, gdje se formiraju mišljenja i mogućnosti. U Nacionalnom izještaju o humanom razvoju/MRC s entuzijazmom je prihvaćen globalni cilj otklanjanja svih vrsta

Zadatak br. 4: Otkloniti nejednakost polova u osnovnom i srednjem obrazovanju, ukoliko je moguće do 2005. godine, a na svim nivoima obrazovanja najkasnije do 2015. godine

nejednakosti u obrazovanju do 2015. godine, što će vremenom imati progresivan efekat šire u bh društvu.

Ali postizanje ovog zadatka nije samo po sebi dovoljno, i u okviru za BiH usvaja se niz indikatora koji odražavaju učešće žena i muškaraca u radnoj snazi i u političkom životu. Vrijedi primjetiti da okvir EU-a ova pitanja ne tretira zasebno, nego putem prikupljanja podataka razdvojenih po полу za ostale indikatore, i ovo je pitanje kojem

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

se treba vratiti kako se proces pristupanja EU bude zahuktavao.

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC razmatraju se i perspektive vezane za ravnopravnost polova u drugim kontekstima, te predlažu mјere koje treba poduzeti u oblasti balansiranja porodičnog života i posla. U izvještaju se preporučuje pažljivije razmatranje pitanja koja su zane-

marena, kao što su stereotipi vezani za pol u visokom obrazovanju koji dovode do jaza između polova u zapošljavanju, razlike u primanjima, jezika izbalansiran u pogledu polova i žigosanje zbog seksualne orientacije u bh društvu. Osim toga, jasno je da se pitanja reproduktivnog zdravlja i nasilja zasnovanog na polu ne rješavaju učinkovito sa zvaničnog nivoa.

Indikator	Izvor	Polazni podaci za BiH PRSP 2007. 2015. 2000/2001.		
-----------	-------	---	--	--

MRC ishodi

Odnos broja muškaraca i žena u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju 	Izvještaj o humanom razvoju za BiH za 2002., procjena za 2000.	98:96 =1,0 56:57 = 0,98 18:21 = 0,86	98,8:96,5 73:76 20:26	100:100 84:84 40:40
Odnos pismenosti muškaraca i žena uzrasta 15- 24 godine 	Indikatori iz Zajedničke studije za BiH, 2002.	1,01 (99,7 : 99,6)	- -	- -
Postotak žena na plaćenim radnim mjestima izvan poljoprivrede 	FZS BiH, RZS RS, mart 2001., izračunato u Izvještaju o MRC CEDAW, čl. 7.,	39,2%	40%	45%
Postotak žena predstavnica u državnom parlamentu 	učešće žena u političkom i javnom životu	14,3%	16%	25%

Inputi i rezultati u sferi mјera politike

% žena u izvršnoj vlasti	CEDAW, čl. 7., žene u političkom i javnom životu	2,38%	4%	10%
Učešće žena u zaposlenoj populaciji	Izvještaj o humanom razvoju za BiH za 2002., procjena	37,2%	28%	40%

¹⁷ U LSMS-u (2002.) daju se neznatno drugaciji odnosi za svaki od ovih sektora: osnovno 0,99 i srednje 0,97.

Ciljevi IV-VI: Poboljšanje rezultata u zdravstvu

U ovom odjeljku govori se o tri cilja koji se odnose na zdravlje: smanjiti smrtnost djece,

MRC koji se odnose na zdravlje:

- Cilj IV: Smanjenje smrtnosti djece
- Cilj V: Poboljšanje zdravlja majki
- Cilj VI: Suzbijanje širenja SIDE/ HIV-a

poboljšati zdravlje majki, te suzbiti infekciju SIDE/HIV-a. Ovi ciljevi prezentiraju se zajedno iz dva razloga: prvo, da bi se ova pitanja prikazala u strateškoj perspektivi, a drugo da bi se MRC bolje prilagodili lokalnim uslovima. I zaista, globalni MRC u ovom sektoru zahtijevali su značajne modifikacije, a razlog zato je relativno visok prijeratni nivo razvoja u BiH. Pa ipak, kao i u drugim oblastima, iako zadovoljavajući za svjetske prilike, kvalitet zdravstva u BiH je donekle ispod kvaliteta u evropskim zemljama.

Tri su različita ali međusobno povezana uzroka relativnog pogoršanja zdravstvene situacije: nasljeđe konflikta, uključujući stres i osiromašenje; uticaj tranzicije na socijalizirani zdravstveni sektor, naročito na nivo sveukupnih raspoloživih resursa; te poznate bolje modernog društva, alkohol i narkomanija, pušenje, i nezdrave navike u ishrani. Opšta društvena i ekomska nesigurnost dovela je do silaznog trenda u natalitetu (sa 10,5 na 1.000 stanovnika 2000. godine na

9,9 na 1.000 stanovnika 2001. godine). U poslijeratnoj BiH došlo je i do neznatnog smanjenja stope smrtnosti, koja je još uvek na srednje niskom nivou i 2001. godine iznosila je 8,0 na 1.000 stanovnika. Nažalost, ne postoje precizne i standardizirane brojke o očekivanom životnom vijeku.

Povećanje morbiditeta

Morbiditet, koji označava procenat stanovništva koje živi s dugotrajnom bolešću koja ograničava njegove aktivnosti i kvalitet života, je, kao i u drugim evropskim zemljama, postao značajno pitanje u BiH. Stepen morbiditeta povećava se zbog lošeg načina života: navika u ishrani, pušenja, alkohola i narkomanije, te nedostatka fizičke aktivnosti, zajedno sa stresom povezanim s neizvjesnošću i nepostojanjem finansijske sigurnosti.

Mentalno zdravlje

Migracije, nezaposlenost, promjena porodičnih uslova, postkonfliktni stres i s njima povezani porast nasilja su, zajedno s drugim faktorima rizika, doveli do porasta skoro svih mentalnih poremećaja i poremećaja u ponašanju, te do rastuće stope samoubistava. Depresija i većina neuroza u prosjeku pogađaju žene dva do tri puta češće nego muškarce. S druge strane, muškarci češće pade od poremećaja u razvoju kao što su autizam i problemi manjka pažnje, kao i od alkoholizma i poremećaja u ponašanju. Nedostatak institucija i odgovarajuće skrbi za osobe kojima je potrebna mentalna zaštita

često predstavlja prepreku za povratak izbjeglica koje imaju takve potrebe.

Zarazne bolesti i imunizacija

Zarazne bolesti su po svojoj prirodi od posebnog značaja za zajednicu i zahtijevaju provedbu posebnih mjera nadzora. Teška društveno-ekonomска situacija, nesigurno snadbijevanje čistom vodom za piće, neadekvatno odlaganje otpada i loši uslovi stanovanja su sve faktori koji doprinose povećanom riziku od infekcije.

Evidencija o vakcinaciji pokazuje da je između 81% i 95% stanovništva pokriveno osnovnim vakcinacijama, a 75% do 93% revakcinacijama. Tokom posljednjih nekoliko godina broj slučajeva tuberkuloze, meningitisa, ospica i žlezdanih infekcija u stalnom je opadanju.

Međutim, na vidjelo su izišli neki ozbiljni operativni problemi, naročito sadašnje neadekvatno stanje sistema registracije i informisanja. Poboljšanje ovih sistema temeljan je uslov za pravovremeno planiranje, implementaciju i procjenu aktivnosti na imunizaciji u zemlji. Pored toga, značajni migracioni tokovi koji su još uvijek aktuelni doprinijeli su lošem kvalitetu registracijskih podataka, što je dovelo do niskog stepena pokrivenosti vakcinacijama kod romske djece, izbjeglica i raseljenih lica.

Zdravije ugroženih grupa

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC donekle je detaljno razmotre-

na zdravstvena situacija nekoliko naročito ugroženih grupa: djece i mladih, žena, starih osoba i osoba s onesposobljenjem. U izvještaju se zaključuje:

- Što se tiče mladih, važan zaključak je da na zdravlje adolescenata u velikoj mjeri utiče njihov način života. U vrhu liste rizičnih ponašanja su pušenje, alkoholizam i korištenje psihoaktivnih supstanci, te seksualni odnosi bez zaštite. Prema istraživanjima provedenim 2000. godine, 45% mladih redovno puši duhan, 21% anketiranih konzumira alkohol, a 17% luke droge (uglavnom marihanu). Među djevojkama uzrasta 15-19 godina, skoro 70% anketiranih koje žive s muškarcem ne koristi nikakav oblik kontracepcije.
- Među pitanjima koja se odnose na zdravje žena su: opadajuće stope fertiliteta, ograničeno korištenje kontracepcije i korištenje abortusa kao metode planiranja porodice, povećanje rane seksualne aktivnosti, rastuća stopa neželjenih trudnoća, te povećana incidenca seksualno prenosivih bolesti (STD). Povećanje broja slučajeva silovanja, zlostavljanja i prostitucije takođe je doprinijelo ovom posljednjem trendu. Poseban problem u zdravstvenoj zaštiti žena jeste neujednačeno postojanje službi zdravstvene zaštite, naročito između urbanih i ruralnih područja.
- Osobe s onesposobljenjem su isto tako grupa izložena posebnom riziku. Dokazi sugeriraju da zdravstveni sektor ne uspijeva pružiti zaštitu i podršku naročito men-

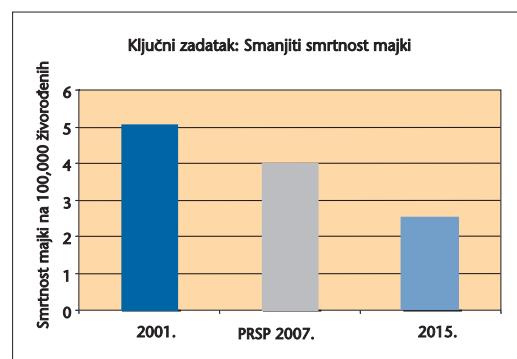
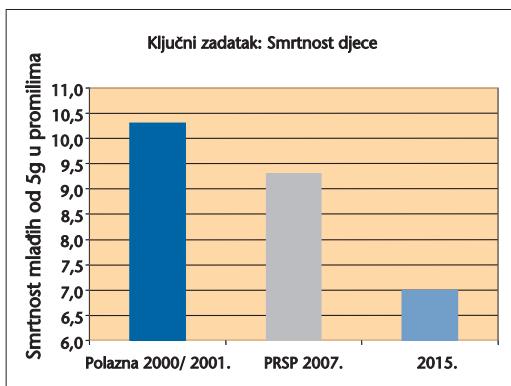
talno hendikepiranim. Biće potrebno uložiti napore da bi se ukinula segregacija djece s posebnim potrebama i insistirati na njihovom smještanju u porodice ili zajednice umjesto u institucije zatvorenog tipa.

- Ne postoje tačni podaci, ali se procjenjuje da osobe s onesposobljenjem čine gotovo 10% od ukupnog stanovništva BiH. Ove osobe predstavljaju vrlo ugroženu grupu i zahtijevaju posebne oblike zaštite. Nažalost, ova populacija često je izolirana zbog lošeg kvaliteta i nedostatka službi za podršku, što opet dodatno utiče na njihovo psihičko stanje koje je ionako osjetljivo.
- I na kraju, povratnici starije životne dobi čine još jednu grupu s posebnim zdravstvenim potrebama. Njihove potrebe nisu rezultat nikakve određene patologije nego komplikovanih administrativnih aranžmana za pružanje zdravstvene zaštite unutar BiH. Uprkos tome što se razgovori vode godinama, entitetske vlade tek trebaju do kraja utvrditi aranžmane za zadovoljavanje potreba ove populacije.

Zadaci vezani za MRC 4, 5 i 6 i šta je potrebno uraditi?

Globalni MRC okvir obuhvata četiri zadatka vezana za zdravstvena pitanja, koji pokrivaju smrtnost djece, zdravlje majki, HIV/SIDU i prevenciju bolesti. Svi ovi zadaci su ovdje prikazani i prilagođeni bh kontekstu.

Učinak BiH u pogledu osnovnih zdravstvenih rezultata, kao što su smrtnost majki i djece (vidi grafikone), je poput učinka u pogledu obrazovnih indikatora razmotrenih u prethodnom dijelu teksta: dobar ali ne i dovoljno dobar za zemlju koja teži da postane članica Evropske unije. Stoga se u dolje datom okviru planira da BiH dostigne EU standarde u ove dvije ključne oblasti, koje su eksplicitno uključene u globalne MRC. U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC ustvrđeno je da se BiH mora hitno obavezati na dostizanje standarda razvijenog svijeta što je prije moguće, te izjednačavanje s onim najuspješnjim do 2015. godine.

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ove obaveze su u skladu i s UN-ovim dokumentom o zdravstvu 'Zdravlje za sve u 21. vijeku', koji su zemlje svijeta, uključujući i BiH, usvojile u maju 1998. godine. Osim toga, ovi osnovni zadaci pominju se i u PRSP-u za BiH.

Dakle, dolje datim okvirom nastoji se pods-taći vlada da poduzme jedan broj pomoćnih praktičnih koraka u cilju rada na ovim ključnim oblastima pružanja usluga, koji se kreću od veće pokrivenosti imunizacijom do boljih ginekoloških usluga.

Zadatak br. 5: Smanjiti stopu smrtnosti djece za dvije trećine

Indikator	Izvor	Procjene za BiH 2000/2001.	PRSP 2007.	2015.
-----------	-------	-------------------------------	------------	-------

MRC ishodi

Smrtnost djece mlađe od 5 godina (u promilima) 	ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS, ZSFBIH	10,3 (2001.) ¹⁸	9,3	7,0
Smrtnost dojenčadi (mlađi od godinu dana) u promilima 	ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS, ZSFBIH ¹⁹	8,5 (2001.)	7,0	5,0

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Procenat djece mlađe od godinu dana imunizirane protiv velikih boginja	UN-ov Odjel za statistiku, UNICEF, ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS	83% (80,74-95,06%)	98%	100%
Procenat novorođene djece teške 2.500 grama ili manje	ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS, ZSFBIH	4%	3%	1%
Procenat djece mlađe od 6 mjeseci koja doje	ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS, ZSFBIH	2,1%	5%	15%
Broj žena koje odlaze na prednatalne pregledе ²⁰	Relevantna ministarstva	Treba izvršiti procjenu	-	-

¹⁸ Evidentirana vrijednost za 2000. je 13,0; u drugim izvorima navode se drugačije vrijednosti; UN-ova statistika (18,0) i Zajednička procjena za BiH (11,3).

¹⁹ Drugi izvori navode različite vrijednosti: UN-ov Odjel za statistiku, WDI 2002 (13-15); FBiH, Bilten/2003. 9,7 i 7,6 (2000/1.)

²⁰ Treba se izvesti.

Zadatak br. 6: U periodu između 1990. i 2015. godine smanjiti stopu smrtnosti žena reproduktivne dobi

Indikator	Izvor	Procjene za BiH 2000/2001.	PRSP2007.	2015.
MRC ishodi				
Smrtnost majki (na 100.000 živorodene djece) 	UN-ov Odjel za statistiku	5,05 ²¹ (procjena)	4.0	2.5
Input i rezultati u sferi mjera politike				
Procenat porođaja obavljenih uz stručnu pomoć 	ZZJZ FBiH, Fond ZZ RS, ZSFBiH	99%	-	-
Broj ginekologa i kvalificiranih babica na 1.000 žena ²²	Relevantna ministarstva	Treba izvršiti procjenu	-	-
Broj žena koje odlaze na prenatalne pregledе ²³	Relevantna ministarstva	Treba izvršiti procjenu	-	-

Zadatak br. 7: Do 2015. godine zauštaviti i započeti s preokretanjem trenda širenja i incidence HIV/SIDE

Globalni MRC uključuju i (kao zadatak br. 7) konkretnu obavezu stabiliziranja i smanjivanja prevalence infekcije SIDE i HIV-a. Iako su sadašnje stope infekcije u BiH niske i daleko ispod regionalnih stopa i stopa u EU, autori Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC su s pravom utvrdili da se ne možemo osloniti na ovu poželjnju poziciju bez proaktivnog djelovanja i monitoringa. Uznemiravajuće je to što takav zadatak nije uključen u PRSP - Vlada treba posvetiti

pažnju ovom pitanju ukoliko se želi spriječiti epidemija kakva trenutno hara sjeveroistočnom Evropom.

Stoga u sljedećoj tabeli nudimo kao input i nekoliko praktičnih indikatora u sferi mjera politike za monitoring učinkovitosti rada na prevenciji HIV-a, prevalence korištenja kondoma, finansijske podrške NVO-ima koji rade u ovom sektoru, te dostupnosti testiranja na HIV. Nažalost, još uvijek ne postoji pouzdan izvor za ove setove podataka i ovo je pitanje koje zahtijeva hitnu pažnju.

²¹ Izvor ZZJZ FBiH, ZZRS.

²² Treba se izvesti.

²³ Treba se izvesti.

KRATKI OSVRT NA
STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Indikator	Izvor	Polazni podaci za BiH 2000/2001.	PRSP 2007.	2015.
MRC ishodi				
Odrasli koji imaju SIDU, broj (novih slučajeva SIDE) 	WDI 2002. Izvještaj o humanom razvoju 2001.	51	Nije dato	50-55
Prevalenca odraslih s HIV-om 	WDI 2002. Izvještaj o humanom razvoju 2001.	0,004	Nije dato ²⁴	0,004
Inputi i rezultati u sferi mjera politike				
Korištenje kondoma	WHO ²⁵	Treba izvršiti procjenu	-	-
Finansijska podrška NVO-ima koji rade na seksualnoj i zdravstvenoj edukaciji	UNDP/ NVO ²⁶	Treba izvršiti procjenu	-	-
Procenat populacije kojoj je dostupno testiranje na HIV	Procjena NVO ²⁷	Treba izvršiti procjenu	-	-

Zadatak br. 8: Zaustaviti i započeti s preokretanjem trenda incidence značajnih bolesti

Verzija ovog zadatka u sklopu globalnog okvira odnosi se na jedan broj bolesti koje nisu relevantne za BiH, kao što je malarija, pa je ovaj zadatak prilagođen lokalnom kontekstu i koristi se kao generalni zadatak za monitoring ključnih izazova prisutnih u zdravstvenom sektoru, pored gore pomenutih na koje su aktivnosti konkretno usmjerene.

Kao ključni indikator odabrali smo prevalencu tuberkuloze kao značajne infekcije koja je još uvijek aktivna u BiH. Prema dolje navede-

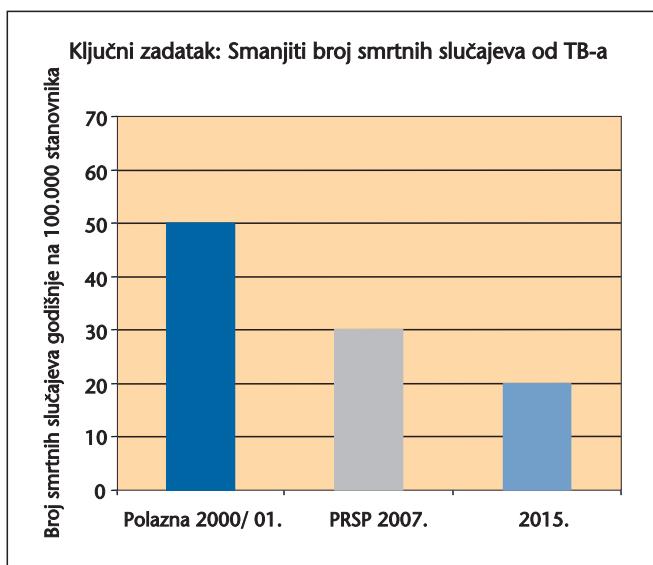
nom zadatku potrebno je njenu incidencu smanjiti za više od pola do 2015. godine. Namjerno smo u ovu kategoriju uključili i druge opšte mjere kvaliteta zdravstva, uključujući i dvije mjere predviđene EU setom podataka iz Laekena. Navedena je i nacionalna stopa prerane smrti, za koju se barem nezvanično smatra da je visoka, što je uobičajen fenomen u postkonfliktnim društvima. Indikatori u sferi mjera politike obuhvataju mjere koje služe kao input, kao što su resursi namjenjeni zdravstvu, dostupnost lijekova i pokrivenost sistemom osiguranja.

²⁴ Iako se u PRSP-u ne daje zadatak za incidencu HIV-a, autori Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC govore o održavanju sadašnjeg nivoa infekcije.

²⁵ Treba se izvesti.

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC ustanovljene su mnoge slabosti u stanju zdravstvenog sektora u BiH i dano mnoštvo preporuka za promjene, koje se kreću od nivoa resursa i strukturalnih promjena do inovacija u menadžmentu na lokalnom nivou.

Generalni ciljevi moraju biti osiguranje većih resursa za zdravstveni sektor u okviru postojećeg državnog budžeta, te bolje upravljanje resursima i njihova bolja raspodjela. BiH treba hitno obnoviti i revitalizirati svoj sistem pokrivenosti zdravstvenim uslugama i mrežu pružalaca zdravstvene zaštite.

Sadašnju upravu i menadžment sistema zdravstvene zaštite muči niz nedostataka. Zadržavanje nadležnosti na entitetskom nivou otežava garantovanje minimuma osnovnih zdravstvenih prava za svakog građanina BiH bez obzira na mjesto stanovanja. Reforme u oblasti zdravstvene

zaštite započele su usvajanjem novih zakona o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju u entitetima i izradom s njima povezanih strateških planova. Cilj reforme u oba entiteta je uspostavljanje efikasnih i finansijskih samoodrživih sistema zdravstvene zaštite naklonjenih pacijentima koji će pružati kvalitetnu zdravstvenu zaštitu. Ovo je udruženo s naglaskom na preusmjeravanje aktivnosti u pravcu jačanja primarne zaštite i javnog zdravstva. Još jedan cilj jeste reorganizacija farmaceutskog sektora u cilju osiguranja optimalnog pristupa ispravnim i visokokvalitetnim lijekovima po pristupačnim cijenama.

Međutim, dinamika provođenja reformi je prespora. Prisutan je opšti nedostatak usklađenih i koordiniranih aktivnosti unutar sektora. Naprimjer, tek predstoji definiranje nacionalne mreže zdravstvenih institucija, bolnica i klinika. Ni sadašnji sistem informa-

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

cija u zdravstvenom sektoru i mehanizmi supervizije još uvijek nisu reformirani niti prilagođeni novim realitetima u smislu potreba, te stoga nisu ni pouzdani.

Indikator	Izvor	Polazni podaci	za BiH	PRSP 2007.	2015.
			2000/2001.		

MRC ishodi

TBC slučajevi i smrtni slučajevi / 100.000	WHO	50 slučajeva 4 smrtna slučaja	30 0	20 0	
TBC slučajevi otkriveni i liječeni prema DOTS/100.000	WHO		90		
Smrtni slučajevi zbog samoubistva i visokorizičnog ponašanja (nesretni slučajevi)	WHO		Treba izvršiti procjenu	-	-
Očekivani životni vijek po rođenju (2001.)	UNDP-ov Izvještaj o hum. razvoju		73,8	-	-
Percipirano loše zdravlje	Još ne postoji	Treba izvršiti procjenu		-	-

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Procenat stanovništva s redovnim pristupom osnovnim lijekovima po pristupačnim cijenama ²⁸	Izvještaj o hum. razvoju/MRC, UN-ov Odjel za statistiku	50% (2000.)	60%	95%
Procenat BDP-a koji se izdvaja za zdravstvene troškove	Izvještaj o hum. razvoju/MRC	4,8% (2001.) ²⁹	6,7% FBiH 5,9% RS	8%
Procenat osiguranih građana	ZZJZ FBiH, ZZZ RS	78% (2001.)	100%	-
Broj ljekara na 1.000 stanovnika	ZZJZ FBiH, ZZZ RS	1,3 (2000.) 1,5 (2001.)	-	-
Prosječno vrijeme reagovanja na nesreće u minutama	Relevantna ministarstva ³⁰	Biće izvršena procjena	-	-

²⁸ U sklopu Globalnog okvira MRC, ovo se navodi kao zadatak br. 17 u okviru MRC 8. Smatramo da je u bh kontekstu primjerenije navesti ga ovdje u okviru ciljeva u zdravstvu kao input u sferi mjera politike.

²⁹ U jednom drugom izvoru, "BiH from Aid Dependency to Fiscal Self-Reliance", ECSPE, 2002., navodi se da je ova brojka 7,3% za 2000. godinu.

³⁰ Treba se izvesti.

Cilj VII: Postizanje održivosti okoliša

Različite priznate studije pokazale su da se BiH suočava s ozbiljnim slabostima u oblasti okolinskog menadžmenta i regulative. Među tim slabostima su:

- Slaba okolinska politika i zakoni, naročito na državnom nivou;
- Nedovoljni tehnički kapaciteti, koji su dodatno oslabljeni podjelama, lošim razgraničenjem, a time i duplicitanjem, nadležnosti između entiteta i kantona;
- Izostanak učešća građana u procesu odlučivanja;
- Neadekvatan monitoring i nedostatak opreme potrebne da se ovo podrži;
- Nepostojanje učinkovitih ekonomskih stimulansa (porezi, takse i naknade) kojima bi se promoviralo poštivanje ciljeva vezanih za zaštitu okoliša (u skladu s principom 'zagadivač plaća');
- Kadrovska pitanja: nedovoljan stepen obučenosti i nedostatak ekspertize, loše rukovođenje, te nedostatak osoblja i sredstava;
- Nizak stepen političke zainteresovanosti za probleme zaštite okoliša, kao i nedostatak opštih informacija u javnosti.

U cjelini gledano, proces izrade zakona bio je vrlo spor, i to je usporilo uspostavljanje učinkovitog regulatornog okvira. U pozadini ovog je nizak nivo prioriteta koji se pridaje zaštiti okoliša, te nedostatak ekspertize i kapaciteta u zvaničnim krugovima. Slabosti postojećih zakona, naročito detaljnih

podzakonskih akata i propisa, dodatno usložnjavaju nedovoljni kapaciteti agencija zaduženih za zaštitu okoliša.

Pregled dešavanja na planu mjera politike

Zaštita okoliša pati od iste institucionalne skleroze kao i ostale regulatorne funkcije u BiH. Ministarstvo vanjskih poslova zaduženo je za pregovore o mnogim sporazumima u oblasti zaštite okoliša koji važe za BiH, dok je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa zaduženo za provedbu programa zaštite okoliša vezanih za te sporazume. Ministarstvo za evropske integracije, koje je početkom 2003. godine pretvoreno u direkciju, nadgleda projekte zaštite okoliša koje je pokriva Pakt stabilnosti, dok je Ministarstvo civilnih poslova i komunikacija istovremeno zaduženo za formuliranje zakona o zaštiti okoliša na državnom nivou. Ovakva podjela među ministarstvima predstavlja recept za neuspjeh. Ova iscjepkanost i duplicitanje u kreiranju politike prostire se sve do entitetskog nivoa.

Tek se postepeno uspostavljaju potrebne institucije. Među njima su Upravni odbor za održivi razvoj i okoliš i predložena agencija za zaštitu okoliša. Otkad se u oktobru 2001. godine pridružila Globalnom fondu za okoliš (Global Environment Facility - GEF), BiH je imala obavezu da uspostavi tijelo koje će koordinirati i upravljati GEF programima i provoditi međunarodne sporazume o okolišu. Konsultacije u vezi s uspostavljanjem takve organizacije u BiH odvijale su se

tokom cijele 2002. godine. Odlučeno je da će koordinator (focal point) za GEF u BiH biti Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa. Slijedeći korak bilo je uspostavljanje Nacionalnog odbora za GEF i koordinatorâ za ozonski omotač, zaštitu voda, klimatske promjene, te biodiverzitet početkom 2003. godine.

Svjetska banka je u periodu od marta 2001. do decembra 2002. godine podržala izradu Nacionalnog plana aktivnosti na zaštiti okoliša (National Environmental Action Plan - NEAP) za BiH u cilju identificiranja problema i prioriteta. NEAP je dokument od velikog značaja za BiH. Njegov Memorandum o razumijevanju jedan je od najznačajnijih sporazuma dosad zaključenih između dva entiteta, pošto se njime uspostavlja zajednički Koordinacioni odbor za okoliš (Environmental Steering Committee - ESC), koji je zadužen za harmonizaciju zakona i standarda u zaštiti okoliša, aktivnosti monitoringa, razvoj informacijskih sistema i rezervnih planova, prostorno planiranje, te održavanje dobrih odnosa s međunarodnom zajednicom.

Zadaci vezani za MRC 7 i šta je potrebno uraditi?

U Izvještaju o humanom razvoju/MRC daje se nekoliko detaljnih preporuka za poboljšanje zaštite okoliša u BiH. Među njima su slijedeće preporuke koje su rangirane kao prioriteti:

- Uspostavljanje operativne agencije za zaštitu okoliša na državnom nivou

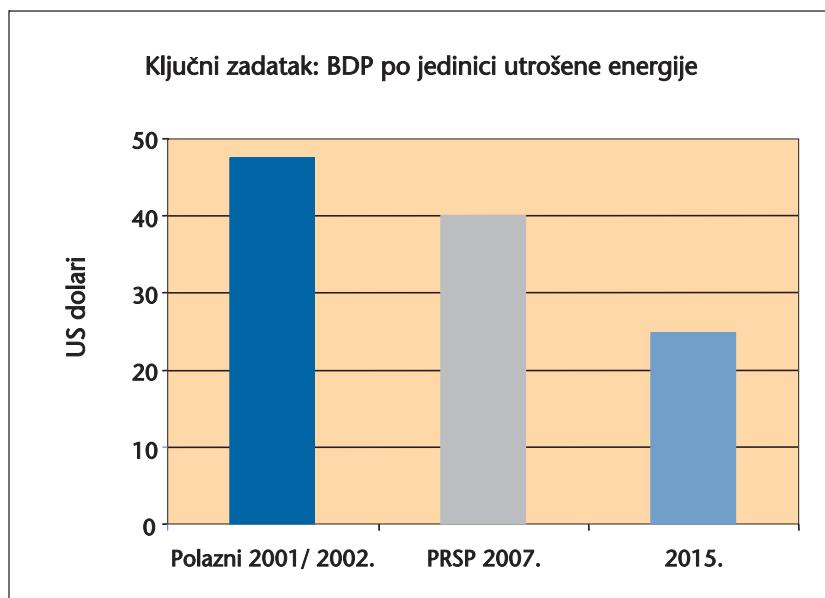
- Izrada podzakonskih akata i propisa uz pomoć kojih će se zakon provoditi u praksi
- Usvajanje jedinstvene politike korištenja zemljišta na državnom nivou s mehanizmima za reguliranje tržišta nekretnina, uključujući i pitanja oporezivanja imovine. Pritisak za reformom u ovim oblastima pojačavaće se kako se bude približavalo pristupanje Evropskoj uniji, a zakoni u zemlji moraju biti usklađeni sa zakonima EU. Iako se indikatori iz Laekena ne bave kvalitetom okoliša, dolje navedeni zadaci dati su u smislu EU standarda.

Ovaj prvi zadatak pruža sveobuhvatan način za praćenje reformi u zaštiti okoliša, a

Zadatak br. 9: Uključiti princip održivog razvoja u politike i programe na nivou zemlje i preokrenuti trend gubitka okolinskih resursa

u skladu je i s Protokolom iz Kyota i evropskim zakonima o zaštiti okoliša.

Pa ipak, utvrđivanje zadataka za nivo mjera politike za BiH i njihove veličine zahtijeva pažljivo razmatranje. Konflikt i period neposredno nakon njega ostavili su iza sebe uništene industrijske kapacitete i ozbiljno smanjenu domaću potrošnju i investicije. Stoga su dolje navedeni zadaci postavljeni s ciljem očuvanja prirode u BiH uz istovremeno omogućavanje ekonomske revitalizacije i kod njih se eksplicitno uviđa činjenica da je sadašnji stepen potrošnje energije nerealan.

Indikator	Izvor	Procjene		
		za BiH 2000/2001.	PRSP 2007.	2015.

MRC ishodi

Procenat zemljišta pod šumom	WDI 2002., WRI	45% ³¹	52%	60%
BDP po jedinici utrošene energije (indikacija ekonomske efikasnosti) u američkim dolarima	Na osnovu WDI 2002., izračunato u Nac. izvještaju o hum. razvoju/MRC	47,5	40	25
Potrošnja el. energije/pc (kwh/pc)	WDI 2002.	540	1050 JI Evropi	Prosjek u
Emisija karbon-dioksida/pc (1.000 kg)	Izvještaj o hum. razvoju/MRC	3,2	3,5	3,2 ³²

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Procenat zemljišta zaštićenog u cilju očuvanja biodiverziteta	WDI 2002., WRI	0,5%	1,5%	6,0%
Porez na neobnovljive izvore energije u % ukupnih poreza ³³	Vlade u BiH	Treba izvršiti procjenu	-	-

³¹ U Nacionalnom izvještaju o hum. razvoju/MRC (2003.) ovo se evidentira kao 55,6%.

³² Ovaj zadatak je revidiran u odnosu na zadatak dat u Izvještaju o MRC.

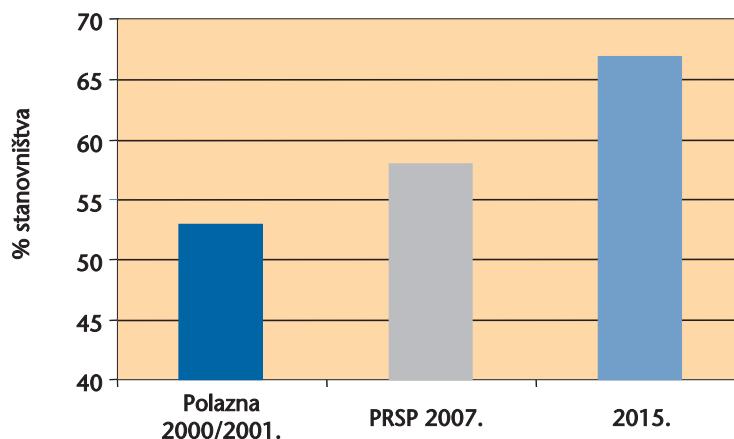
³³ Treba se izvesti

Zadatak br. 10: Do 2015. godine prepoloviti broj ljudi kojima nije dostupno pouzdano snabdijevanje vodom

Ovaj drugi zadatak predstavlja adaptaciju njegovog globalnog ekvivalenta kod kojeg se zahtijeva dostupnost snabdijevanja

ispravnom vodom, a za BiH je težište na iznenađujuće visokom procentu domova koji nemaju pristup vodovodu i kanalizacijskom sistemu. Rješavanje ovog pitanja predstavlja dugoročan izazov i zahtijeva dodatna ulaganja u infrastrukturu za vodosnabdijevanje, što je ugrađeno u dolje navedene zadatke na nivou mjera politike.

Ključni zadatak: Procenat stanovništva prikljucenog na vodovod

Indikator	Izvor	Procjene za BiH	PRSP 2007. 2000/2001.	2015.
-----------	-------	-----------------	--------------------------	-------

MRC ishodi

Procenat stanovništva priključenog na vodovod	Izveštaj o hum. razvoju/MRC	53%	58%	67%
Procenat stanovništva s odlaganjem kanalizacijskog otpada	Izveštaj o hum. razvoju/MRC	33%	36%	40%

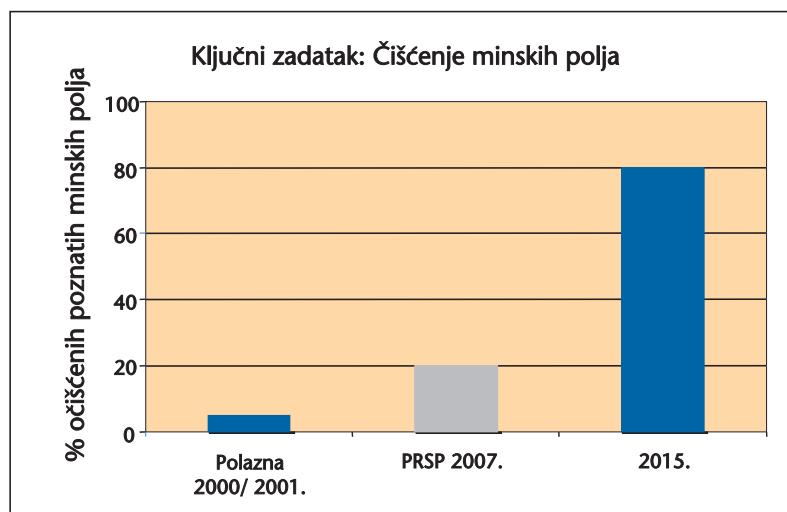
Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Kapitalna ulaganja u sistem vodosnabdijevanja (KM 000s)	Treba se izvršiti procjena			
---	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

Zadatak br. 11: Do 2020. godine ostvariti značajno poboljšanje u životima onih koji žive u sirotinjskim četvrtima ili u izuzetno nepovoljnim uslovima

Ovaj treći zadatak u oblasti zaštite okoliša ponovo predstavlja adaptaciju globalnog ekvivalenta kod kojeg se nastoje poboljšati uslovi u kojima žive stanovnici sirotinjskih četvrti.

Smatramo da velika prisutnost mina u bh kontekstu predstavlja veliko i neprihvatljivo ograničenje u smislu kvaliteta svakodnevnog života običnih ljudi, te da njihovo uklanjanje stoga predstavlja odgovarajuću i pozitivnu zamjenu za zadatak dat u globalnom okviru. I zaista, tužno je što osam godina nakon prestanka neprijateljstava još uvijek nije očišćeno 75-80% poznatih minskih polja, te se u slijedećoj tabeli postavlja ambiciozan zadatak u pogledu aktivnosti deminiranja.

Indikator	Izvor	Procjene za BiH 2000/2001.	PRSP 2007.	2015.
-----------	-------	-------------------------------	------------	-------

MRC ishodi

Procenat deminiranih polja	Izvještaj o hum. razvoju/MRC	5%	20%	80%
----------------------------	------------------------------	----	-----	-----

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Zvanična razvojna pomoć i vladini resursi namjenjeni čišćenju mina KM 000s ³⁴	UNDP BiH	Treba izvršiti procjenu	Treba izvršiti procjenu	Treba izvršiti procjenu
--	----------	-------------------------	-------------------------	-------------------------

³⁴ Treba se izvesti

Cilj VIII: Uspostavljanje globalnog partnerstva za razvoj

Zašto uključiti MRC 8 među MRC za BiH?

- BiH kao veliki primalac pomoći mora osigurati dobre odnose s donatorima i učinkovito korištenje obezbjeđenih resursa.
- BiH mora redefinirati svoj odnos s međunarodnom zajednicom ukoliko želi postati održiva nacija-država.
- Korištenje potencijala koji pruža globalizacija zahtijeva da sve države zadovolje međunarodne standarde finansijskog upravljanja zasnovanog na pravilima.

BiH je primila značajnu međunarodnu finansijsku pomoć kako u humanitarne svrhe tako i za unapređenje obnove u postkonfliktnom periodu. Ovaj dotok pomoći, koja je u vrijeme kada je bila najveća iznosila oko 750 miliona američkih dolara godišnje, sada se smanjuje i očekuje se da će u 2004. godini iznositi ukupno ne više od 270 miliona američkih dolara.³⁵ S druge strane, direktne strane investicije su 2002. godine zabilježile godišnji porast od nekih 70%, i popele se na

241 milion američkih dolara. Potrebno je da BiH odgovori na ove izazove, da izvuče maksimum iz pomoći koju dobija, te da progresivno zamjenjuje razvojnu pomoć sa sve većim nivoom direktnih stranih investicija. Osim toga, Daytonskim sporazumom uspostavljena je struktura međunarodne supervizije bez presedana u modernom svijetu. Ovi aranžmani su kompleksni, nedovoljno transparentni i u suprotnosti su s razvojem BiH kao suverene države. Stoga je potrebno da BiH redefinira svoj odnos s međunarodnom zajednicom i izgradi istinsko partnerstvo s donatorima i međunarodnim institucijama. MRC 8 je, dakle, od jedinstvenog značaja za BiH.

Od međunarodne supervizije do partnerstva za razvoj

Zavisnost od vanjske pomoći mora se hitno zamijeniti lokalnom samoodgovornošću za razvoj zemlje. Za preorientaciju i normalizaciju odnosa BiH s međunarodnom zajednicom potrebna su dva ključna elementa:

- Izgradnja kapaciteta državnih institucija, pri čemu nije najmanje važna racionalizacija administrativnih struktura.
- Izrada srednjoročne ekonomske strategije prilagođene potrebama zemlje, te aparata na državnom nivou za učinkovito ekonomsko upravljanje, što će BiH omogućiti da na sebe preuzme istinsku odgovornost za ekonomsko upravljanje.

S obzirom na prioritet koji se pridaje smanjenju siromaštva i centralni značaj loše

³⁵ International Assistance to BiH, 1996-2002: A tentative Analysis - who is doing what, where? UNDP i Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.

ekonomске situacije, osiguranje obnovljene i preformulirane opredjeljenosti međunarodne zajednice da pruži pomoć od ključnog je značaja za BiH. Ovo od kreatora politike u BiH zahtijeva upravljanje i institucionalnu reformu, uz ponovno promišljanje odnosa i uslove koje postavljaju donatori. Vladama u BiH, na svim nivoima, treba dati 'prostora' da vladaju ukoliko se želi da one ostvare svoj puni potencijal i počnu sticati prava suverenosti koja su zagarantovana svim državama koje imaju vlastitu upravu. Važno je naglasiti da ovo ne podrazumijeva potpuno ukidanje međunarodnog nadzora nad BiH, nego prije početak postepenog puta ka normalizaciji.

Zašto je proces pristupanja EU relevantan za PRSP i MRC?

Članstvo u EU od centralnog je značaja za budućnost BiH: ono bi potvrdilo status zemlje kao 'normalne' evropske nacije, pružilo ogromne trgovinske i ekonomski mogućnosti - a u prelaznom periodu će, putem strukturalnih fondova EU, obezbijediti značajan resurs za prijeko potrebnu obnovu i javne investicije.

Strukturalni fondovi EU će u prelaznom periodu pružiti način da se obezbijede hitno potrebna obnova i investicije.

Evropska komisija je u novembru 2003. pripremila studiju izvodljivosti (feasibility study) kao osnovu za pregovore o potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (Stabilization and Association Agree-

ment - SAA) između BiH i EU. U ovoj studiji prepoznat je i pohvaljen značajan napredak koji je zemlja postigla od kraja rata, ali je naglašeno šesnaest prioriteta koji se moraju riješiti prije nego što pregovori za SAA budu mogli ozbiljno započeti.³⁶ Ključno je to što je u ovoj studiji preporučeno da BiH uspostavi jednu agenciju za koordinaciju međunarodne pomoći. Veliki napredak u ovom pravcu ostvaren je putem UNDP-ovog Projekta za koordinaciju pomoći i drugih inicijativa koje su podržali donatori, a koje su obezbijedile instrumente da se to postigne, uključujući i bazu podataka za monitoring pomoći prilagođenu potrebama zemlje. Sada je potrebno raditi dalje da bi se podstakla samoodgovornost za ove aranžmane u samoj zemlji, što zahtijeva da državne institucije preuzmu stručnu i rukovodnu kontrolu.

Iako su mnoge ekonomski i strukturalne reforme vezane za EU artikulirane u PRSP-u, vremenom će na nivou zemlje biti potrebna strategija integracije kao formalni instrument kojim će se osigurati uspješan završetak pregovora o pristupanju i prihvatanje Acquis Communautaire EU-a. Akcioni plan iz PRSP-a pruža obrazac za ovo i najpovoljniji ishod bio bi kada bi Akcioni plan 'evoluirao' u strategiju inte-

³⁶ Evropska zajednica pruža i finansijsku pomoć za podršku reformama pod okriljem programa pomoći CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization - Pomoći Evropske zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju).

gracije na nivou zemlje. U ovaj izvještaj namjerno su uključeni indikatori vezani za mjere politike kako bi se osiguralo učinkovito praćenje potrebnih zakonskih i institucionalnih reformi.

Poseban i komplementarni doprinos MRC-a evropskim integracijama leži u njihovom društveno-ekonomskom karakteru i njihovoj sposobnosti da zacrtaju širu asimilaciju BiH u Evropu, što je pojačano relativno velikim podudaranjem glavnih zadataka vezanih za MRC i Okvira za socijalnu inkluziju. MRC učinkovito popunjavaju 'rupu' u EU-ovom planu od 16 tačaka, u kojem se ne govori o socijalnoj dimenziji. Osim toga, oni nude način da se osiguran podrška naroda za pristupanje EU. Ovo nije dato samo u smislu nošenja s rezultatima procesa reformi (pitanja kao što su višak radnika i strukturalna nezaposlenost), nego i u smislu toga da BiH postane moderna evropska država, sa svim pravima i obavezama koje to donosi građanima.

Troškovi MRC i maksimalno iskorištenje postojećih resursa

Potrebno je poduzeti napore da bi se utvrdili troškovi u smislu resursa potrebnih za ostvarivanje MRC, te na taj način pomoglo donatorima da bolje usmjere pomoć a vlade usmjerile u raspodjeli budžeta.

U kombinaciji sa svim gore pomenutim aktivnostima, potrebno je poduzeti napore

da se napravi približna procjena implikacija koje ostvarivanje MRC za BiH ima u smislu resursa. Iako se uviđa da se takvim aktivnostima ne mogu utvrditi definitivni troškovi MRC, ova vrsta analize pokazaće gdje su prisutne rupe u finansiranju, te i donatorima i vladama naglasiti prioritete za finansiranje koji se moraju riješiti.

Zadaci vezani za MRC 8 i šta je potrebno uraditi?

U Nacionalnom izvještaju o humanom razvoju/MRC daje se jedan broj konkretnih preporuka za sferu mjera politike u cilju jačanja lokalne samoodgovornosti za proces razvoja, snaženja odnosa BiH s međunarodnom zajednicom i podsticanja investicija i trgovine. Među tim preporukama su:

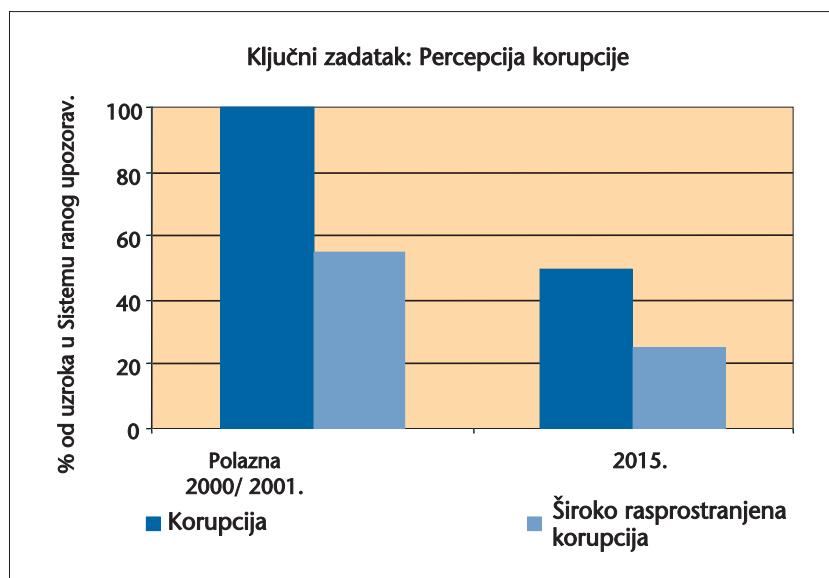
- Regionalna razmjena građanskih i demokratskih inicijativa.
- Stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora u Jugoistočnoj Evropi.
- Izrada moderne trgovinske i industrijske strategije u skladu s pravilima WTO-a, uz istovremeno jačanje konkurentnosti i izvoznih kapaciteta.
- Reprogramiranje vanjskog duga.
- Reforme u cilju ublažavanja socijalnih posljedica prelaska na tržišnu privredu.
- Sinhroniziranje plana ekonomskih reformi vezanih za EU sa socijalnim ciljevima iz Laekena.

Zadatak br. 12: Dalje razvijati otvoreni, reguliran, predvidiv, nediskriminirani trgovinski i finansijski sistem

Ovaj zadatak koji je preuzet iz globalnog seta ima za cilj praćenje napretka u pravcu uspostavljanja boljeg ekonomskog upravljanja kako kao cilja za sebe tako i u cilju privlačenja većih investicija i prekogranične trgovine. Zadaci i mjere vezane za ishode

prate poboljšanja u načinu na koji građani i strani i domaći biznismeni doživljavaju korupciju i upravu, te rast direktnih stranih investicija i izvoza.

Praktični indikatori vezani za mjere politike koji ovo podupiru mjere se smanjenjem zavisnosti od pomoći i ispunjavanjem uslova vezanih za članstvo u WTO i EU. Ovo su sve aktivnosti od vitalnog značaja koje su jasno u nadležnosti kreatora politike u BiH.

**KRATKI OSVRT NA
STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

Indikatori	Izvori	Polazni podaci		
		za BiH 2000/ 2001.	PRSP 2007.	2015.

MRC ishodi

Percepcija prisutnosti korupcije	EWS	Skoro 100%	Nije dato	Ispod 50%
Percepcija korupcije kao široko rasprostranjenog fenomena	EWS	Oko 55%	Nije dato	Ispod 25%
GRICS ³⁷ : Indeks političke stabilnosti	Institut Svjetske banke	-0,26	-	-
GRICS indeksi: Indeks kontrole korupcije	Institut Svjetske banke	-0,50	-	-
Izvoz kao procenat uvoza	Izvještaj o MRC	31%	N/A	80%
Direktne strane investicije kao % BDP		4,7 ³⁸	N/A	7% ³⁹

Input i rezultati u sferi mjera politike

Učešće ukupne zvanične razvojne pomoći u BDP	MMF Stand-by aranžman, Prva revizija, decembar 2002.	16,8%	N/A	1% ⁴⁰
Broj mjera vezanih za usklađenost s EU koje treba poduzeti svake godine	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih (važe od 2002.) odnosa BiH	16	-	-
Status pregovora o članstvu u WTO	MOFTER BiH	Procjena WTO-a	Potpuno N/Aispoštovano	
Dio BDP-a koji odlazi na javnu potrošnju	BiH From Aid Dependency to Self-Reliance, 2002.	63,9%	-	-

³⁷ Governance Research Indicator Country Snapshot, Institut Svjetske banke vidi www.worldbank.org/wbi/governance

³⁸ Prema globalnom Izvještaju o humanom razvoju za 2003. godinu.

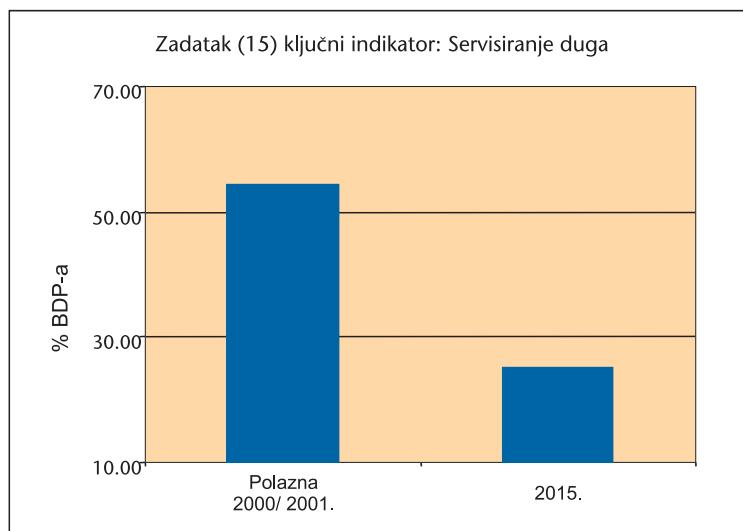
³⁹ Zasnovano na nivou u Sloveniji (2003.), kao bišvoj republici SFRJ u koju je došlo najviše direktnih stranih investicija.

⁴⁰ Zasnovano na vrijednostima za EU zemlje kandidate za 2001. godinu prema Globalnom izvještaju o humanom razvoju (2003.).

Zadatak br. 13: Sveobuhvatno rješavati opterećenost dugom

Ovaj zadatak, koji je ponovo direktno preuzet iz globalnog okvira, ima za cilj mjerjenje napretka u pravcu stabiliziranja i upravljanja nacionalnim dugom BiH. Za razliku od drugih institucija, UNDP se

slaže s domaćim komentatorima u tome da bi težište ovih nastojanja trebalo biti na upravljanju dugom u skladu s osiguranjem većeg rasta, a ne na apsolutnom smanjenju duga u smislu procenta BDP-a. Stoga je glavni odabrani zadatak Omjer servisiranja duga, dok je cilj indikatora vezanih za mjere politike mjerjenje poboljšanja učinka u izvozu.

Indikatori	Izvori	Polazni podaci za PRSP 2007. BiH 2000/ 2001.	2015.
------------	--------	---	-------

MRC ishodi

Ukupni dug/BDP % 	Trezor BiH, izračunato u Izvještaju o hum. razvoju/MRC	54,4	-	-
----------------------	---	------	---	---

Omjer servisiranja duga, otplate u % izvoza	UN-ov Odjel za statistiku	18,3%	Nije dato	11%
--	------------------------------	-------	--------------	-----

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Izvoz/BDP	Globalni izvještaj o hum. razvoju 2003.	27%	Nije dato	43%
Nepoljoprivredni proizvodi kao % izvoza	MOFTER BiH	Treba izvršiti procjenu	-	-

Globalni zadaci koji nedostaju?

Globalni MRC zadatak br. 14 (koji se odnosi na zemlje bez izlaza na more) i Zadatak br. 15 (oprost duga i pomoć najnerazvijenijim zemljama) ne smatraju se relevantnim za BiH i stoga se o njima ne izvještava.

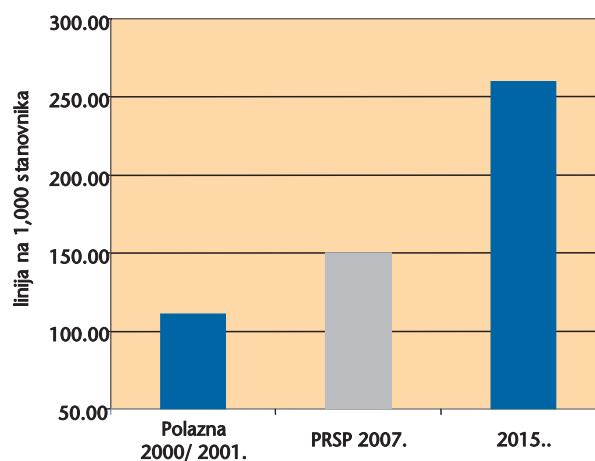
Zadatak br. 16 (izrada strategija za primjeren i produktivan rad mladih) implicitno je uključen s indikatorima smanjenja siromaštva (MRC 1). Na sličan način je Zadatak br. 17 (obezbjedenje osnovnih lijekova) uključen kao indikator u MRC koji se odnose na zdravstvo.

Zadatak br. 18: U saradnji s privatnim sektorom učiniti dostupnom nove tehnologije, naročito informacijske i komunikacijske tehnologije

Ovaj posljednji cilj odnosi se na širenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija u ostvarivanju razvojnih ciljeva. Tehnološka revolucija predstavlja ključni aspekt fenomena globalizacije koji i dalje mijenja prirodu trgovinskih uslova u svijetu a time određuje i ekonomski učinak.

Osim toga, povezan i tehnološki pismen svijet sa sobom nosi i obrazovne i kulturne prednosti. BiH ne može sebi priuštiti da bude izostavljena iz ovog procesa, pa dolje dati

Ključni zadatak: Usvajanje telefonskih linija

indikatori prate usvajanje novih tehnologija i podstiču uključivanje lokalnih aktera radi osiguranja napretka. S ovim povezano pitanje u sferi mjera politike jeste potreba za direk-

tnim stranim investicijama u BiH radi osiguranja učinkovitog transfera tehnologija kao sastavnog dijela 'poslova' sklopljenih između vlada i međunarodnih investitora.

Indikatori	Izvori	Polazni podaci		
		za BiH 2000/ 2001.	PRSP 2007.	2015.

MRC ishodi

Telefonske linije na 1.000 stanovnika 	WDI 2002., WTDR 2001., Izvještaj o tranziciji za 2003., EBRD	111	150	260
Desktop kompjuteri na 1.000 stanovnika 	Globalni projekat: Politika nauke u FBiH, ANUBIH, 2002.	30	40	120
Broj korisnika Interneta na 100 stanovnika 	UN-ov Odjel za statistiku	1,11	4,0	15,0

Inputi i rezultati u sferi mjera politike

Izdvajanja za istraživanja i razvoj kao % BDP-a	Politika nauke u FBiH, ANUBIH, 2002.	0,05	0,4	1,0
Broj naučnih radova objavljenih u referentnim časopisima na 100.000 stanovnika	Globalni projekat: Politika nauke u FBiH, ANUBIH, 2002.	0,61	-	-

TREĆI DIO:
**ZAKLJUČNE
NAPOMENE**

TREĆI DIO: ZAKLJUČNE NAPOMENE

MRC nude cijelovit okvir za usmjeravanje dugoročnog razvoja BiH i njenog puta ka tome da postane prosperitetnom i souverenom evropskom demokratskom zemljom. U prethodnim odjeljcima ovaj polazni izvještaj krenuo je od prethodnog Nacionalnog izvještaja o humanom razvoju/MRC u cilju poboljšanja i daljeg prilagođavanja okvira za monitoring i evaluaciju. Ovim je obuhvaćeno:

- Revidiranje i rafiniranje zadataka i indikatora, poboljšanje njihovog kvaliteta i njihovo bolje uklapanje u lokalni kontekst i cilj dostizanja evropskih standarda.
- Konkretiziranje što je objektivnije moguće toga koji setovi podataka predstavljaju zadatke u smislu učinka koji treba postići, a koje indikatore u formi podataka treba prikupiti u svrhu analize i dijagnostike.
- Uklapanje zadataka sa zadacima datim u PRSP-u i Okviru EU-a za socijalnu inkluziju. Ali iako je mnogo toga postignuto, takođe uviđamo da ovaj izvještaj predstavlja samo polaznu tačku a ne i završetak procesa. Ostvarivanje MRC zahtijevaće značajne promjene u sferi mjera politike i ulaganje resursa, te imajući ovo u vidu naglašavamo slijedeće trenutno prisutne izazove na koje treba odgovoriti:

KRATKI OSVRT NA STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Nasljeđe SFRJ i opasnosti samozadovoljstva

Učinak BiH već zadovoljava minimalne evropske standarde u oblasti zdravstva i obrazovanja. Pa ipak, stope upisa koje su u opadanju i pogoršanje u pogledu dostupnosti zdravstvene zaštite podrivaju ovo pozitivno nasljeđe iz prošlog sistema. BiH ne može uzeti ovaj status quo zdravo za gottovo, i bez ponovnog poklanjanja pažnje ovim pitanjima silazni trend i dispariteti u pružanju usluga biće sve vidljiviji. Zemlja odmah mora proaktivno poraditi na krhkim ekonomskim izgledima i nedovoljnim javnim prihodima putem provedbe sveobuhvatne razvojne strategije.

Centralni značaj dobre uprave za ostvarivanje MRC

Dobra uprava predstavlja preduslov za društveni i ekonomski napredak. U BiH su dovedena u pitanje sva obilježja dobre uprave: odgovornost, transparentnost, učešće građana, profesionalizam i efikasnost. Naprimjer, previsok i hendikepirajući nivo troškova javne uprave pogoršao je krizu u javnom sektoru u BiH. Kašnjenja u provođenju reformi dovešće do stagnacije, te do nepostizanja napretka u pravcu ostvarivanja MRC.

Stoga zajednički treba podržati tekuće napore u okviru reforme javne uprave putem Međuvladine radne grupe (Inter-Governmental Task Force - IGTF) kako bi se osigurala istinska reforma i održivost putem veće samoodgovornosti u zemlji. Osim

toga, dobra uprava ne može se postići bez zaštite i promocije ljudskih prava. U bh kontekstu treba podstićati davanje ovlasti lokalnim vladama, naročito opštinskim vlastima, pošto je to nivo vlasti koji je najbliži građanima i stoga u stanju da zagovara, a i ostvari, razvoj zasnovan na pravima.

Institucionalni aranžmani za monitoring MRC i PRSP-a

Ostvarivanje svakog pojedinačnog MRC-a zahtijeva usklađenu podršku u razvoju različitih institucija na nivou zemlje. Od specifičnog je značaja jačanje i koordinacija (ukoliko ne i objedinjavanje) statističkih institucija u zemlji u cilju uspostave pouzdanog i koherentnog sistema za prikupljanje podataka. Još jedan prioritet predstavlja provođenje sveobuhvatnog popisa stanovništva u zemlji.

Ove inicijative vezane za izgradnju institucija od suštinskog su značaja za osiguranje uspješnosti procesa monitoringa i evaluacije za MRC i Razvojnu strategiju BiH/PRSP. U uspostavljanju posebne jedinice pri Vijeću ministara polazi se od iskustava i kapaciteta stečenih tokom PRSP procesa.

Predviđeno je da ova jedinica koordinira i vrši monitoring provedbe razvojnih stratešija u saradnji s relevantnim institucijama u oba entiteta i Distriktu Brčko. Takođe se planira da će savjetodavni odbor pružati povratne informacije i savjetovati vlade u BiH u vezi s provedbom PRSP-a. Njegova uloga biće od značaja i za proces moni-

toringa MRC pošto se oko 75 posto MRC indikatora uključenih u ovaj dokument pominje u PRSP-u, i zaista bi bilo idealno ukoliko bi se ova dva procesa izvještavanja mogla potpuno sinhronizirati.

Učešće građana i civilnog društva kao pokretačka snaga

Kao što je podvučeno u Okviru za razvojnu pomoć Ujedinjenih nacija (United Nations Development Assistance Framework - UNDAF), aktivne organizacije civilnog društva i građani od vitalnog su značaja za učinkovit monitoring i ostvarivanje MRC. Važno je da se uspostave veze, naročito s onim organizacijama civilnog društva koje se bave određenim MRC-ovima. Da bi takva opredjeljenost predstavljala nešto više od puke geste, potrebno je uložiti napore na informisanju i edukaciji o mjerama politike u vezi s MRC i PRSP-om.

Postizanje komplementarnosti s procesom pristupanja EU

Kao što je jasno rečeno na početku ovog izvještaja, UNDP u Bosni i Hercegovini na MRC proces u zemlji ne gleda kao na puku aktivnost izvještavanja i lobiranja nego kao na praktični instrument koji građanima omogućava da ostvare svoje pune potencijale i za sebe osiguraju isti prosperitet i prava koja uživaju i ostali Evropljani. Iako uviđamo da Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju predstavlja ključan korak u pravcu ispunjavanja kriterija za proces koji

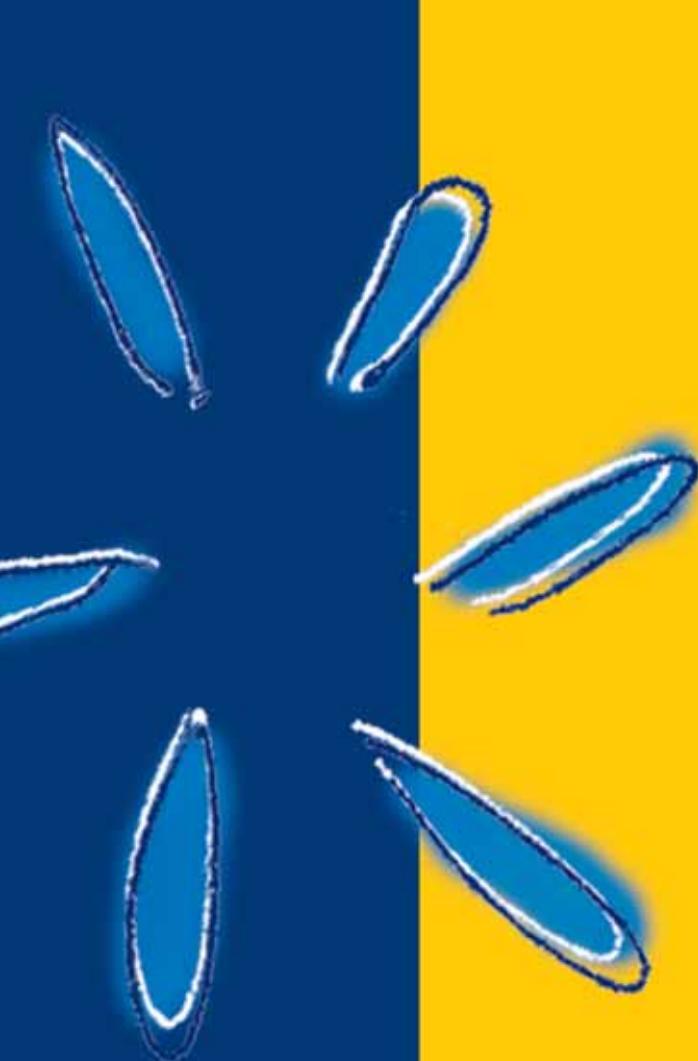
KRATKI OSVRT NA
STATUS MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA
U BOSNI I HERCEGOVINI

prethodi članstvu u EU, smatramo da on ima prilično usko težište koje počiva na tehničkim i ekonomskim pitanjima. MRC nude dopunu tome jer uvode socijalnu i razvojnu sferu približavanja Evropi, čime pružaju instrument za snaženje podrške

građana i opredijeljenosti vlasti za pristupanje EU. Ovaj izvještaj predstavlja pokušaj da se ove komplementarnosti podvuku i u tu svrhu su indikatori EU-a za socijalnu inkluziju, usaglašeni u Laekenu 2001. godine, potpuno integrirani u MRC za BiH.

INDEX

UVOD	5
PRVI DIO: ISTORIJAT I KLJUČNA PITANJA	7
Veze s Razvojnom strategijom BiH (PRSP).....	10
Evropske integracije.....	10
Monitoring MRC u praksi	13
DRUGI DIO: MRC ZA BiH.....	15
Cilj I: Iskorjenjivanje siromaštva i gladi.....	17
Zadaci vezani za MRC 1 i šta je potrebno uraditi?	20
Cilj II: Osiguranje boljeg obrazovanja za sve.....	24
Zadaci vezani za MRC 2 i šta je potrebno uraditi?	25
Cilj III: Osiguranje jednakosti polova.....	28
Zadaci vezani za MRC 3 i šta je potrebno uraditi?	30
Ciljevi IV-VI: Poboljšanje rezultata u zdravstvu	32
Zadaci vezani za MRC 4, 5 i 6 i šta je potrebno uraditi?	34
Cilj VII: Postizanje pitanja održivosti okoliša	40
Zadaci vezani za MRC 7 i šta je potrebno uraditi?	41
Cilj VIII: Uspostavljanje globalnog partnerstva za razvoj.....	45
Zadaci vezani za MRC 8 i šta je potrebno uraditi?	47
TREĆI DIO: ZAKLJUČNE NAPOMENE	53
Nasljeđe SFRJ i potencijalni problemi.....	55
Značaj dobre uprave za ostvarivanje MRC.....	55
Institucionalni aranžmani za monitoring MRC i PRSP-a.....	56
Učešće građana i civilnog društva kao pokretačke snage.....	56
Postizanje komplementarnosti s procesom pristupanja EU.....	56

**KRATKI OSVRT NA STATUS
MILENIJUMSKIH RAZVOJNIH CILJEVA
U BOSNI I HERCEGOVINI:
PRSP, EVROPA I DALJE PERSPEKTIVE**

Razvojni program Ujedinjenih Naroda
Ured u Bosni i Hercegovini
Ulica Maršala Tita 48, 71 000 Sarajevo
Tel: (387 33) 276 800, Fax: (387 33) 665 68
www.undp.ba

